

Kenniskring Jeugd, Gezin & Samenleving (van links naar rechts):

Femke Gijsbers, Dorry Ten Herkel, Annet Kapteijn, Erna Hooghiemstra, Lisbeth Verharen, Jeannette Merks, Youssef Azghari, Gijs Nelis, Joyce Koolen, Mario Claeijs, Hans Opbroek.

Avans Hogeschool

Lectoraat Jeugd, Gezin & Samenleving
Telefoon: 073-6295301
E-mail: Lectoraatjeugdgezinsamenleving@avans.nl
btj.hooghiemstra@avans.nl
eaj.verharen@avans.nl
<http://lectoraatjgs.avans.nl>

Colofon

Dit is een uitgave van Avans Hogeschool
Uitgegeven bij gelegenheid van de lectorale redes van Erna Hooghiemstra en Lisbeth Verharen,
19 april 2013

Fotografie

Bas Wilders

Vormgeving

K&K Associates, Zevenbergen

Drukwerk

OBT bv, Den Haag

ISBN 9789074611527

De kracht van het alledaagse

E. Hooghiemstra en L. Verharen

Lectorale redes
De kracht van het alledaagse

Terug naar de logica van het gezin en de professional
in de transitie jeugdzorg

Erna Hooghiemstra en Lisbeth Verharen

vrijdag 19 april 2013

Lectorale redes

De kracht van het alledaagse

Terug naar de logica van het gezin en de professional
in de transitie jeugdzorg

Erna Hooghiemstra en Lisbeth Verharen

vrijdag 19 april 2013

© 2013. Avans Hogeschool, Lectoraat Jeugd, Gezin & Samenleving, 's-Hertogenbosch, The Netherlands

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze opgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912. Voor het overnemen van niet-korte gedeelte(n) dient men zich rechtstreeks te wenden tot de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise prior written permission of the publisher.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6		
• Transitie van de jeugdzorg	7		
• Uitgangspunten van ons lectoraat	8		
• Onze lectorale rede	9		
2. Gezinskracht in de transitie jeugdzorg: wat doet goed?			
<i>Erna Hooghiemstra</i>	10		
2.1 Het alledaagse in het beleid	12		
• Ambities	12		
• Lering uit het verleden	13		
• De stand van zaken	15		
• Wat willen we ermee bereiken?	16		
2.2 Het perspectief van de gezinslogica	18		
• Wat is een gezin?	18		
• Gezinsbanden	22		
• Gezinsorganisatie	25		
• Sociale verbindingen	27		
2.3 Uitdagingen voor het beleid	31		
• Het goede als doelstelling	32		
• Sluit in de uitwerking aan op datgene wat gezinnen goed doet	32		
3. Professionele kracht in de transitie jeugdzorg: Gewoon doen!			
<i>Lisbeth Verharen</i>	34		
3.1 Het perspectief van de professionele logica	35		
• Het goede en goed in de zorg voor jeugd en gezin.	36		
• Eigen en sociale kracht: professionele motieven.	38		
3.2 Uitdagingen voor sociale professionals	43		
• Normaliseren en ontzorgen	44		
• Krachten benutten en versterken	45		
• Veranderde verhoudingen	47		
• Wisselwerking	48		
3.3 Realiseren van de uitdagingen	48		
• Een steunende context	49		
• De instrumenten	50		
• Integreren in bestaande praktijken	52		
3.4 Opleiden van toekomstige professionals	54		
4. Boodschappen voor beleid, professionals en onderwijs	56		
5. Het onderzoeksprogramma van het lectoraat	58		
6. Literatuur	62		
7. Dankwoord	70		
8. Curriculum Vitae	72		

1. Inleiding

Transitie van de jeugdzorg

Er waait een frisse wind door de zorg voor jeugd en gezin. Het hele jeugdstelsel wordt tussen 2012 en 2015 verbouwd. De transitie van de jeugdzorg is ingezet na evaluaties van de jeugdzorg die concludeerden dat a) de druk op geïndiceerde zorg te groot was, en b) er te weinig werd samengewerkt. Daar komt bij dat het huidige systeem, ook gezien de te geringe effectiviteit, voor de toekomst financieel onhoudbaar is.

Al vele decennia bestaat er ongenoegen over de effectiviteit van de jeugdsector. Er hebben al heel wat stelselwijzigingen plaatsgevonden. Tot nu toe zonder voldoende resultaat. Nu wordt gezocht naar een oplossing die duurzaam is. Doel van deze transitie is meer preventie, eerdere ondersteuning, meer uitgaan van eigen kracht en minder problematiseren.

De overheveling van bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheid naar gemeenten krijgt de meeste aandacht, maar is feitelijk slechts een instrument om structurele verbetering van de zorg voor jeugd in te zetten. Zo'n structurele verandering vraagt om veel meer dan alleen overheveling van bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheden. Het vraagt om een transformatie in het denken over het functioneren van kinderen en gezinnen. En daaruit voortvloeiend in het denken over de rol van beleid en het bieden van professionele ondersteuning aan kinderen en gezinnen.

De aanstaande transitie is een heel grote operatie, de verwachtingen zijn hoog gespannen en er wordt veel inzet gevraagd van gezinnen zelf, hun omgeving, professionals, instellingen en beleidsambtenaren. Er kan enorm veel mee bereikt worden. Maar de risico's zijn ook niet gering. Vooral omdat het om de meest kwetsbaren van de samenleving gaat (kinderen). Verder omdat gemeenten en instellingen met minder middelen meer moeten zien te bereiken dan tot nu toe.

Grote stelselwijzigingen brengen zoveel organisatorische druk met zich mee, dat ze al snel het kwalitatieve hoofddoel niet meer dienen. Het is een van de belangrijkste faalfactoren. Zeker bij deze stelselwijziging gaat het uiteindelijk om 'echte mensen', de ouders en kinderen die soms wat extra ondersteuning nodig hebben, alle mensen die om hen heen staan, en de beroepskrachten die hun professionele krachten in kunnen zetten om ondersteuning te bieden. Alle reden om alle zeilen bij te zetten.

Wij beschouwen de transitie van de jeugdzorg als een kans. Om het anders te doen, om in het beleid en als professionals daadwerkelijk de omslag te maken naar meer vertrouwen in wat een gezin

en zijn omgeving zelf kunnen. Ons lectoraat draagt bij aan het focussen op het uiteindelijke doel. En we helpen professionals bij structurele veranderingen in hun handelen om dit doel te bereiken.

Dat doen we door de logica van de echte mensen, waarom het gaat, centraal te stellen. De zoektocht naar de logica is een zoektocht naar de kracht van het vanzelfsprekende. Het normale, de dagelijkse praktijk. Zo gaat dat nu eenmaal.. Zo doen wij dat altijd. Bij ons... Erkennen van deze kracht is respectvol naar gezinnen en ook professionals, het biedt ruimte voor handelen op gevoel, intuïtie, passie, eigenheid. Het geeft waardering aan het bestaan en de functie van vertrouwensbanden.

TERUGGAAN NAAR HET GEWONE, EENVOUDIGE, RELATIONELE

In deze ingewikkelde operatie zien wij maar één weg die ons zal leiden naar een structurele verbetering en dat is: teruggaan naar het gewone, eenvoudige, relationele. Vertrekken vanuit het principe dat binding tussen mensen kracht geeft. Met als uitgangspunt dat mensen zelf hun problemen kunnen hanteren, samen met degenen met wie ze verbonden zijn. Er zijn situaties waarin professionals nodig zijn om de aansluiting weer te activeren.

Uitgangspunten van ons lectoraat

- Ons lectoraat is te beschouwen als een werkplaats waar voortdurend gebouwd wordt aan het opbouwen van praktisch toepasbare kennis die bijdraagt aan het optimaal benutten van het gewone, die ruimte geeft aan de kracht van het alledaagse. Zowel bij gezin, als omgeving, als professional, als organisatie.
- Wij zoeken naar praktische antwoorden op de vraag hoe professionals het beste kunnen aansluiten bij de alledaagse veerkracht van gezinnen en hun omgeving.
- Wij toetsen de hypothese dat mensen hun problemen zelf kunnen oplossen, onderzoeken onder welke omstandigheden, condities zij dat wel en soms ook niet, of minder goed kun-

nen. Verder gaan we na wat de bijdrage is van professionals bij het versterken van de eigen kracht en de sociale omgevingskracht van mensen met problemen.

- Daarbij schenken wij bijzondere aandacht aan de combinatie van professionals en de informele omgeving.
- Ons uitgangspunt is: een paradigmashift realiseer je niet op papier, maar in de praktijk. Dat heeft gevolgen voor onze manier van onderzoeken van gezinnen. We gaan ervan uit dat we in de praktijk samen leren, waarbij aankomende professionals, professionals, beleidsmakers en onderzoekers een leerpraktijk vormen.

Onze lectorale redes

We beginnen met het gezin. Erna Hooghiemstra gaat op zoek naar het alledaagse in de beleidsvoorbereiding. Ze vindt vele verwijzingen naar eigen kracht en kracht van de sociale omgeving op ambitieniveau. Ze wijst op het risico dat het gewone in deze complexe operatie uit beeld verdwijnt. Ze pleit daarom voor het stellen van een hoger doel dat recht doet aan de gezinslogica. Vervolgens komen de pijlers van het dagelijkse gezinsleven aan bod in haar rede. Ze laat aan de hand daarvan zien, wat een gezin goed doet. Meer inzicht in wat gezinnen al goed doen, en wat gezinnen kracht geeft, biedt aanknopingspunten voor implementatie van het ingezette beleid.

Lisbeth Verharen zoomt in op de rol van sociale professionals in het ondersteunen van gezinnen bij hun alledaagse opgaven. Zij verkent de drijfveren van deze professionals en hun opvattingen over de aankomende veranderingen in de zorg voor jeugd en gezin. Ze beschrijft de uitdagingen waarvoor sociale professionals in deze transitie komen te staan en geeft een beeld van de omstandigheden en voorwaarden waaronder deze te realiseren zijn. Daarbij pleit zij voor ruimte voor sociale professionals om gewoon te doen en gewoon te doen.

Onze lectorale redes bieden het fundament waarop wij ons programma van de komende jaren laten rusten. Een programma dat wij gaan uitvoeren samen met docentonderzoekers, studenten, de beroepspraktijk en gemeenten.

2. Gezinskracht in de transitie jeugdzorg: wat doet goed?

In de transitie van de jeugdzorg staat normaliseren en ontzorgen centraal. Je kunt geen beleidsdocument openslaan of het woord eigen kracht komt er in voor. Iedereen is zeer gemotiveerd om juist op dit punt het verschil te maken. Om het anders te doen, om in het beleid en als professionals daadwerkelijk de omslag te maken naar meer vertrouwen in wat een gezin en zijn omgeving zelf kunnen.

Ik zie kansen en valkuilen. De uitgangspunten zijn kansrijk, juist omdat ze appelleren aan de intrinsieke menselijke behoefte om zelf oplossingen te vinden en zich daarbij te verhouden tot een vertrouwde omgeving. Het is geen wezensvreemde beweging. Het past bij het gewone dagelijkse leven, waar mensen hun kracht normaliter uit putten.

'EIGEN KRACHT' DREIGT EEN GROTE ROZE WOLK TE WORDEN

Daar tegenover staat dat 'eigen kracht' een grote roze wolk dreigt te worden, waar iedereen een positieve beleving bij heeft, maar niemand houvast aan heeft. Het begrip gaat een eigen leven leiden, alles wordt eronder geschaard en het leidt tot grote spraakverwarringen. Geen goede basis om tot implementatie te komen. We hebben meer concrete aanknopingspunten nodig om stappen in de goede richting te zetten. En dat houdt simpelweg in dat we meer inzicht moeten hebben in de krachtlijnen van het gewone gezinsleven.

Ons beginpunt is het gezin. In dit –eerste- deel ligt de nadruk op de gewone, dagelijkse gezinslogica. De hoofdvraag die ik mezelf stel is: wat doet gezinnen goed? In de zin van wat is ervoor nodig om gezinnen goed te laten functioneren, ook als het leven tegenzit. Ik zal het dagelijkse gezinsleven proberen te ontleden. Uiteindelijk zullen beleid en professionals zich tot deze krachtlijnen moeten verhouden.

Maar eerst ga ik even terug naar het voorgenomen beleid. Dat is immers de motor voor het inzetten van de beweging naar het gewone. Ik stel me de vraag hoe het alledaagse in het beleid tot nu toe uitgewerkt is, wat voor lering we kunnen trekken uit eerdere pogingen om dergelijke veranderingen in te zetten en wat er voor nodig is om nu daadwerkelijk tot een omslag te komen. Ik doe een voorstel voor concretisering van de doelstelling die recht doet aan de gezinslogica.

2.1 Het alledaagse in het beleid

Ambities

Er staan met de transitie grote veranderingen op stapel. En dat was volgens de meeste betrokkenen ook hard nodig. Uit twee kritische evaluaties van het huidige stelsel (door de parlementaire werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg, 2010 en de evaluatie van de Wet op Jeugdzorg, Tweede Kamer, 2010) kwamen urgente problemen naar voren. De belangrijkste zijn volgens de Memorie van Toelichting (MvT) van het conceptwetsvoorstel Jeugdwet (Tweede Kamer, 18 juli 2012)¹ de te grote druk op gespecialiseerde zorg, de tekortschietende samenwerking, verder wordt afwijkend gedrag onnodig gemedicaliseerd, en is er sprake van kostenopdrijvend effecten van het systeem.

Om deze problemen het hoofd te bieden zijn fundamentele veranderingen nodig, zo werd al snel duidelijk. Niet alleen een stelselverandering (een transitie), maar minstens zo belangrijk, ook een transformatie in het denken over de zorg voor jeugd en gezin.

De regering, zo staat beschreven in de MvT, “wil een samenleving met daarin een jeugdstelsel dat de zorgrelaties tussen mensen onderling vooropstelt. Zorgrelaties tussen mensen, binnen het gezin, in familie-, buurt- of andere informele of gemeenschapsverbanden vormen een belangrijk en natuurlijk vehikel voor sociale cohesie en een bron van sociaal kapitaal. Zorgen voor elkaar versterkt de individuele en collectieve vermogens in de samenleving; een zichzelf versterkend proces. De overheid dient dit proces zoveel als mogelijk te faciliteren en er daarbij voor te waken dat zij deze zorgtaken niet overneemt. Dit geldt in het algemeen en in het bijzonder voor jeugd, wat vraagt om een cultuuromslag naar demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren. Het huidige stelsel”, zo stelt de MvT, “biedt hiervoor niet de optimale randvoorwaarden.”

Bij de oplossingsrichtingen staat het alledaagse leven van het gezin centraal: uitgaan van de eigen kracht van jeugdigen en hun ouders en hun omgeving is het adagium. Er is, volgens de teksten in de conceptwet, behoefte aan betrokken generalisten die naast de jeugdigen en hun ouders gaan staan en een vertrouwensrelatie weten op te bouwen. Die sociale netwerken in de omgeving van het gezin weten te benutten en in te schakelen en die kunnen samenwerken met vrijwilligers en familieleden en hun kracht weten te benutten.

¹ Na de openbaarmaking van de conceptwet is een nieuwe regering aangetreden, die de uitgangspunten omarmde, en heeft een uitgebreide consultatieronde plaatsgehad. In maart of april van 2013 wordt een aangepast wetsvoorstel voorzien.

NIETS ZO MOEILIJK ALS ONTPROFESSIONALISEREN EN ONTPROBLEMATISEREN

De ambities zijn groot. De achterliggende gedachten van de transitie van de jeugdzorg worden breed onderschreven (zie ook: Hooghiemstra en Verharen, 2013). Sterker nog, en dat laat mijn collega Lisbeth Verharen duidelijk zien in haar rede, de uitgangspunten worden al decennialang in delen van het vakgebied in de praktijk gebracht. Maar desondanks biedt dit alles nog lang geen garantie voor een succesvolle implementatie in de volle breedte van de jeugdhulp, wat je wel mag verwachten als er het predicaat transformatie, cultuuromslag, opgeplakt wordt. Niets zo moeilijk als ontprofessionaliseren en ontproblematiseren. Zo blijkt uit eerdere stelselwijzigingen.

Lering uit het verleden

De uitgangspunten zijn immers niet nieuw. En overigens ook niet uniek voor de sector jeugd, zoals Hans Opbroek, kenniskringlid van ons lectoraat in zijn artikel in de bundel *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin* (Hooghiemstra en Verharen, 2013) laat zien: “Zowel in het beleid met betrekking tot de bestuurlijke inrichting van ons land, als in het denken over het jeugdbeleid zien we dat de eigen kracht van burgers en hun sociale omgeving om uiteenlopende maar zichzelf versterkende motieven tot uitgangspunt van beleid zijn of worden verheven.” (Opbroek, 2013).

Ook de eerdere stelselwijziging in de jeugdzorg berustte aanvankelijk op een soortgelijk denken. De Winter stelt terugkijkend in een interview (pp. 9-15) in de bundel *Om het Kind* (Bakker, Kooijman en Prakken, 2013), dat je inhoudelijk op het goede spoor kunt zitten en iedereen kan vinden dat de veranderingen logisch zijn, maar dat blijkt nog geen voldoende voedingsbodem voor implementatie te zijn. Achteraf moet hij toegeven dat hij destijds, als lid van de Taskforce Jeugdhulpverlening, te weinig rekening heeft gehouden met de belangen die in het spel waren. Ook Hermanns geeft in dezelfde bundel (pp. 76 -83) aan dat de wens van destijds om de eerste lijn meer gewicht te geven, niet is verwezenlijkt. Met de kennis van nu analyseert hij dat het aanbod er toen nog niet klaar voor was.

Zelf heb ik lang hoge verwachtingen gehad van de ontwikkeling van de Centra voor Jeugd en Gezin. Juist omdat die er expliciet op gericht waren krachten te bundelen en omdat ze laagdrempelig van

karakter waren. Na jarenlang steeds sterkere nadruk op complexe zorg voor jeugd, was er nu voor het eerst ruimte in het beleid voor preventieve vormen van ondersteuning en een meer integrale benadering. Als vanzelfsprekend was die gericht op het hele gezin. Want het besef was inmiddels wel doorgedrongen, dat ouders veel meer betrokken moesten worden bij het oplossen (of voorkomen) van problemen in de opvoeding. Het toenmalige ministerie van Jeugd en Gezin heeft zwaar ingezet op CJG's. Met als resultaat dat er inderdaad rond 2011, zoals bedoeld, in vrijwel elke gemeente een vorm van een CJG is gekomen. En wat heeft dat nu opgeleverd?

HET CJG IS GEEN VOORZIENING GEWORDEN DIE ONDERDEEL UITMAAKT VAN HET NORMALE DAGELIJKSE LEVEN

CJG's zijn onderdeel van het systeem geworden. Dat wel. Tekenend is dat ze ook weer een centrale rol gaan spelen in de transitie van de jeugdzorg. Maar een transformatie in de richting van structureel meer aansluiting bij het gewone, alledaagse is er nog niet van gekomen. Het CJG is geen voorziening geworden die onderdeel uitmaakt van het normale dagelijkse leven. Waar je op weg naar werk of school even langsfietst om toch eens te vragen of ze een tip voor je hebben. Of waar een vertrouwelijke sfeer heerst die maakt dat je je hart even kunt luchten. Of die een ontmoetingsplek is voor ouders met vergelijkbare vragen als die van jezelf. (Dat was ongeveer mijn droom.) Echt laagdrempelig dus. Dat dat niet is gelukt heeft deels te maken met de gekozen invalshoek. Ik heb er eerder voor gepleit om met de ontwikkeling van CJG's vooral de kans te pakken om vanuit de logica van gezinnen te vertrekken en breder te denken dan alleen de specifieke opvoed- en opgroevraagstukken binnen een gezin (Hooghiemstra, 2009). Ik voorspelde dat zonder te kiezen voor de brede invalshoek "de CJG's uiteindelijk te weinig meerwaarde opleveren en moeite zullen hebben om een duurzame positie te verwerven in de sector en in het beleid, en niet in de laatste plaats in het leven van ouders, kinderen en professionals." (p. 43).

Uit onderzoek van de Rekenkamer (Algemene Rekenkamer, 2012) blijkt dat de doelstelling van het CJG: 'een voor alle ouders en jongeren herkenbaar, laagdrempelig centraal punt voor opgroei- en opvoedvragen', in elk geval nu nog niet is behaald. Dat wil niet zeggen dat het hele fenomeen

CJG mislukt is. Er is heel veel gezaaid, zeker als het gaat om het tot stand brengen van samenwerkingsverbanden, wat de moeite waard is om in de komende periode tot bloei te laten komen. Daar wordt ook hard aan gewerkt, door zowel gemeenten als professionals. Een belangrijk leerpunt blijkt ook uit de genoemde evaluatie van de Rekenkamer. Die stelt: "Wij hebben in de eerste plaats vastgesteld dat vaak niet of onvoldoende (...) is geformuleerd welke taken het CJG precies heeft en welk maatschappelijk effect de gemeente daarmee wil bereiken" (Rekenkamer, 2012, 3). Met andere woorden: het is eigenlijk niet goed na te gaan wat er is bereikt en zeker niet of er een brede beweging op gang is gebracht in de richting van versterking van eigen kracht of kracht van de sociale omgeving.

Een ander systeem, zoveel is duidelijk, hoezeer ook opgezet met de beste bedoelingen en uitgangspunten is niet perse een onderlegger voor een culturele verandering. En soms creëert een ander systeem, door het ondoorgroondelijke belangenspel dat ermee op gang wordt gebracht, juist tegenkrachten. Het gevaar is aanwezig dat het oorspronkelijke doel hierdoor juist steeds meer uit beeld verdwijnt.

De stand van zaken

Hoe krijgen de ambities, zoals geformuleerd in de conceptwet, nu vorm in de praktijk?

Momenteel wordt heel veel energie gestoken in de voorbereiding van de overdracht van taken en bevoegdheden van de provincie naar de gemeenten. Een van de belangrijkste onderdelen van de systeemverandering. Op zichzelf is de gedachte logisch dat het laagste overheidsniveau het beste in staat is om de menselijke maat te hanteren voor beleid. Het is bovendien de enige mogelijkheid om de keten aan elkaar te rijgen. Jeugdhulp aan te bieden van zwaar tot licht. Opvallend is dat gemeenten alleen de verantwoordelijkheid voor de uitvoering krijgen (Tweede Kamer, 18 juli 2012, Art. 2.1). Het Rijk zelf blijft systeemverantwoordelijk en aanspreekbaar op maatschappelijke doelen. Het is, zeker gezien de leerpunten uit het verleden, wel enigszins zorgwekkend dat het Rijk deze doelen in de conceptwet (nog) niet heeft weten te formuleren². Terwijl juist die doelen de leidraad zouden moeten vormen voor het maken van de juiste keuzes voor implementatie. Met welk resultaat het Rijk tevreden moet zijn als het gaat om 'versterking van eigen kracht' blijft daarmee onhelder.

Dit gebrek aan geformuleerde maatschappelijke doelen als uitkomst van de transitie vormt een wezenlijke bedreiging voor het realiseren van de ambities die ten grondslag liggen aan de transitie.

² Daar is de Staatsecretaris ook op aangesproken in de consultatieronde. Inmiddels is duidelijk dat op dit punt aanpassingen zullen worden gepleegd. Naar verluidt zullen de inhoudelijke doelen als volgt worden geformuleerd: van zorg veraf naar preventie, ondersteuning en zorg dichtbij; van complexe naar eenvoudige zorg; van verkokerde naar integrale aanpak (www.cs-vng.nl/media/115958).

Gemeenten dienen zelf een plan van aanpak op te stellen. In het plan wordt in ieder geval aangegeven wat de gemeentelijke visie en doelstellingen zijn voor jeugdhulp, kindbeschermingsmaatregelen en jeugdreclassering. De gemeente kan dus zelf wel het voortouw nemen in het formuleren van de lokale maatschappelijke doelen. Er zijn inmiddels goede voorbeelden van gemeenten die dat ook hebben gedaan. Dit brengt wel het gevaar met zich mee dat de er grote verschillen kunnen gaan ontstaan tussen gemeenten, juist omdat het hogere maatschappelijke doel zo vaag omschreven en multi-interpretabel is. Meerdere partijen hebben er al op gewezen dat het toch niet zo kan zijn dat de ondersteuning van een gezin afhankelijk is van de gemeente waarin dit is gevestigd. Daarenboven kun je toch niet echt spreken van een transformatie, een cultuuromslag, als die beperkt is tot een aantal gemeenten in Nederland.

DE AMBITIE VAN DE TRANSITIE IS TE GROOT EN TE BREED OM AAN DE EIGEN KRACHTEN OVER TE LATEN

Een ander risico voor een fundamentele duurzame verandering vormt de actuele beleidscontext waarin deze zich moet voltrekken. Gemeenten staan voor de opgave om een aantal decentralisaties tegelijkertijd door te voeren, die allemaal in elkaar grijpen en allemaal gepaard gaan met een forse bezuiniging. Recentelijk heeft de VNG als spreekbuis van de gemeenten de noodklok al geluid, omdat ze niet klaar zijn voor de verschillende decentralisaties. Gemeenten plaatsen grote vraagtekens bij de haalbaarheid van de ambities in de korte tijd die nog rest. De Transitiecommissie die is ingesteld om het proces te monitoren heeft net haar eerste rapportage uitgebracht, waaruit blijkt dat het tempo en de voortgang achter blijft bij de verwachtingen (Transitiecommissie Stelselherziening Jeugd, 2013). Dit onderstreept nog eens de urgentie van het maken van keuzes. Wat is het belangrijkste maatschappelijke doel dat bereikt zou moeten worden? En wat zijn dan de meest haalbare en realistische manieren om dat te bereiken? De ambitie van de transitie is te groot en te breed om aan de eigen krachten over te laten.

Wat willen we ermee bereiken?

De terminologie die gehanteerd wordt voor de transformatie is zeer rijk: herstel van het gewone

leven, versterken van de gewone ontwikkeling, talentontwikkeling, bevordering van eigen kracht en autonomie van kinderen en ouders (zie: Dossier Transitie jeugdzorg, NJI). De vraag blijft: waarom? Welk maatschappelijk doel is hier nu het meest mee gediend?

Eerder heb ik betoogd dat gezinsbeleid³ in zijn algemeenheid meerdere maatschappelijke doelen kan dienen. Ik heb genoemd: een demografisch doel (de omvang van de bevolking), een sociaal-economisch doel (arbeidsparticipatie, economische ontwikkeling), een sociaal-pedagogisch doel (de ontwikkeling van een nieuwe generatie) en een doel op het gebied van sociale samenhang. Elk doel vraagt weer om een specifieke inzet en rol van het beleid.

In de tussentijd ben ik geïnspireerd geraakt door het werk van Nussbaum (2011, 2012). Haar stelling is dat de legitimatie van beleid te vaak gezocht wordt in economische winst. Zij refereert dan onder andere aan onderwijsbeleid. Het is een doorn in haar oog dat onderwijs steeds meer gezien wordt als een voorbereiding op de arbeidsmarkt en dat de bredere pedagogische doelen verwaarloosd worden.

Haar uitgangspunt is dat economische winst hooguit een middel is om het hogere doel, namelijk menselijke winst te bereiken. Nussbaum noemt dat de Human Development Paradigma. Zij omschrijft menselijke winst als het streven naar leven dat overeenstemt met de menselijke waardigheid. Niets meer en ook niets minder. Met menselijk waardig wordt bedoeld: in staat zijn zelfstandig tot zelfgekozen oplossingen te komen. Die menselijke waardigheid geeft de minimumgrens aan van beleidsinspanningen (dat wil zeggen dat beleid minstens moet voorkomen dat mensen niet meer in staat zijn zelfstandig tot oplossingen te komen) en is leidraad voor keuzes van beleid (beleid zou erop gericht moeten zijn om de keuzemogelijkheden minstens voor iedereen gelijk te laten zijn).

Centraal in haar benadering staat het begrip 'capabilities', ofwel de capaciteit, de mogelijkheid om een keuze te maken. Beleid is geneigd zich te richten op gedrags- of attitude-uitkomsten (in de terminologie van Nussbaum *functionings*), maar zou zich moeten richten op *capabilities*. Die laten namelijk ruimte voor het benutten van menselijke vrijheid, de ruggengraat van menselijke waardigheid. Concreter: Het succes van het beleid wordt niet bepaald door het aantal gezinnen dat gebruik maakt van een voorziening of een methodiek toepast. Het beleid is succesvol als het een bijdrage heeft geleverd aan gezinnen om zelf tot een oplossing te komen voor het probleem waarmee hij of zij te kampen heeft.

³ Ik heb eerder de volgende definitie van gezinsbeleid voorgesteld: Gezinsbeleid is een middel ter ondersteuning van het optimaliseren van het functioneren van gezinnen, met als beoogd effect een positieve bijdrage aan de samenleving (Hooghiemstra, 2009, 34).

Het kapitaal aan *capabilities* van een persoon hangt samen met zijn of haar persoonlijke vaardigheden, maar ook met de kansen die voortkomen uit een combinatie van competenties en de politieke, sociale en economische situatie. Juist daar kan een overheid een rol spelen.

Het is een uitdaging om de uitgangspunten van Nussbaum toe te passen op jeugd- en gezinsbeleid. Niet omdat hier nu sprake zou zijn van een dominantie van economische uitgangspunten, maar vooral vanwege de noodzaak tot het stellen van het hogere doel dat ermee bereikt zou moeten worden. Je zou dat hogere doel als volgt kunnen beschrijven: ieder gezin is in staat om de eigen gezinskracht op een eigen gekozen manier op peil te houden. Omdat dit bijdraagt aan de menselijke waardigheid.

De rol van de overheid (en de professionals) bestaat dan uit het scheppen van gunstige voorwaarden om de eigen krachten van gezinnen en hun omgeving te ontsluiten. Dit sluit naadloos aan bij de voornemens die nu al beschreven staan: de overheid als facilitator. Het beleid is succesvol als zij erin is geslaagd ruimte aan mensen te bieden om zelf invulling te geven aan hun mogelijkheden. Als zich een situatie in een gezin voordoet die de ontwikkeling van kinderen of ouders belemmert, dan moeten we ervoor zorgen dat zij voldoende *capabilities* hebben om daar zelf een oplossing voor te vinden.

De cruciale vraag is dan ook wat de belangrijkste voorwaarden zijn die de *capabilities* van gezinnen en hun omgeving vergroten. Om daar meer zicht op te krijgen, stap ik over naar de logica van het dagelijks leven van het gezin.

2.2 Het perspectief van de gezinslogica

We weten dat gezinskracht onder druk staat als de grip op het gewone leven vermindert. Een gezin komt weer op krachten als het het dagelijkse leven weer aankan. Dat vormt de basis.

Wat zijn dan de voorwaarden, de omstandigheden die gezinnen goed doen? Wat doet goed in de betekenis van: wat heeft een gezin nodig om goed te kunnen functioneren, ook onder moeilijke omstandigheden?

Wat is een gezin?

Ik begin even met de vraag: Wat is een gezin? Een gezin is een leefeenheid die minstens bestaat uit een volwassene en een kind. De variatie in verschijningsvormen is de laatste decennia groot

geworden. Toch is er ook nog heel veel hetzelfde gebleven: Nog steeds stichten de meeste volwassenen op een zeker moment in hun leven een gezin, samen met een partner. De meeste kinderen groeien nog steeds het grootste deel van hun jeugd op bij hun beide biologische ouders met een of twee broers of zussen (Bucx (red.) 2011). Relaties zijn echter instabieler geworden in de loop van de tijd, met allerlei varianten in gezinsvormen tot gevolg: eenoudergezinnen, co-oudergezinnen, stiefgezinnen, samengestelde gezinnen. Veel kinderen en ouders maken in hun leven meerdere gezinsvormen mee. Ze maken soms ook deel uit van meerdere gezinnen tegelijkertijd. Het moderne leven gaat gepaard met het losser en minder duurzaam, of zoals Bauman het zegt, fluïder worden van menselijke contacten (Bauman, 2003), en dat geldt ook voor het gezin. Er is geen reden om aan te nemen dat deze trend zal veranderen. Hoewel het relatief normaal is geworden om als kind mee te maken dat het gezin uiteenvalt en weer op een andere manier wordt samengesteld, grijpt het doorgaans toch diep in op het dagelijks leven. Al die overgangen hoeven geen problemen op te leveren, maar zijn wel bepalend voor de ontwikkeling van kinderen. Om een gezin goed te begrijpen is het niet voldoende om naar het hedendaagse te kijken, maar is ook kennis nodig van de specifieke gezinsgeschiedenis.

Een gezin functioneert in het dagelijkse leven als een kleine samenlevingseenheid, waarbij allerlei taken en rollen tussen gezinsleden op elkaar afgestemd moeten worden. Een gezin functioneert goed als er een voor dat gezin goede balans bestaat tussen de verschillende eisen die gesteld worden aan de individuele gezinsleden en het gezin als geheel. Het is een voortdurend spel tussen zelfstandigheid en gezamenlijkheid. Aangezien het gezinsleven is verbonden aan veel verschillende leefsferen, is die balans in hoge mate afhankelijk van de mogelijkheden en beperkingen die het deel uit maken van elke leefsfeer met zich mee brengt.

Wat mij opvalt is dat het gezinsleven doorgaans verengd wordt tot een plek waar kinderen worden opgevoed. Dit –in mijn ogen- eenzijdige beeld van een gezin is diep doorgedrongen in het beleid. Eerst al bij de opdracht aan Centra voor Jeugd en Gezin (een (...) centraal punt voor

**HET GEZINSLEVEN DOORGAANS VERENGD WORDT TOT EEN PLEK
WAAR KINDEREN WORDEN OPGEVOED**

opvoed- en opgroevragen). En nu weer in de transitie van de jeugdzorg, waar de versterking van de opvoeding en het opvoedingsklimaat centraal staat. Dit komt ook tot uitdrukking in het door Micha de Winter geïntroduceerde en door het beleid omarmde begrip 'pedagogische civil society' (zie ook Hilhorst en Zonneveld, 2013). Een belangrijk en zinvol begrip, dat iedereen er weer bewust van heeft gemaakt dat opvoeden niet alleen een zaak is van ouders, maar ook van de omgeving. Het is terecht dat dit denken op allerlei manieren is doorgedrongen in beleid. En goed om te zien dat het ook daadwerkelijk omgezet wordt in praktische projecten (zie de projecten die zijn uitgevoerd door het programma Vrijwillige Inzet voor en door Jeugd, met subsidie van ZonMW). Tegelijkertijd heeft het er ook aan bijgedragen dat de veel bredere opdracht waar gezinnen voor staan, uit beeld is verdwenen.

Een bijvoorbeeld is de RMO studie *ontzorgen en normaliseren* (RMO, 2012), waar gezocht wordt naar manieren om kwetsbare gezinnen beter te ondersteunen. Daar wordt gesteld dat een deel van de kwetsbare gezinnen behoefte heeft aan ondersteuning om het gewone dagelijkse leven weer te kunnen organiseren. De RMO constateert dat dit niet goed van de grond komt. De oplossing is gelegen in ontzorgen en normaliseren. De RMO pleit voor de introductie van een eerstelijns gezinscoach, die een vertrouwensrelatie met een gezin heeft, goed aanvoelt, bijna ruikt wat een gezin nodig heeft. De Raad stelt dat het bij de eerstelijnsjeugd- en gezinszorg zou moeten gaan om opvoed- en ontwikkelingsproblemen in gezinnen. De coach kan en moet zich daarbij ook richten op allerlei aspecten van het gezinsleven, maar het ultieme doel is de opvoeding te versterken.

GEZINNEN WORDEN JUIST GEKENMERKT DOOR EEN COMBINATIE VAN TAKEN EN ROLLEN

Nu zal iedere ouder erkennen dat het welzijn en de ontwikkeling van hun kinderen het zwaarst tellen in hun leven. Zonder het belang van opvoeding te bagatelliseren kun je stellen dat een dergelijke eenzijdige gerichtheid op één van de taken in een gezin het belangrijkste kenmerk van een gezin ontkent. Gezinnen worden juist gekenmerkt door een combinatie van taken en

rollen. Opvoeden staat niet op zichzelf voor een ouder, maar staat in directe verbinding met al die andere taken. Door de opvoeding (en ook de gerichtheid op het kind in het gezin) er specifiek uit te lichten, decontextualiseer je het probleem, zoals Paul Verhaeghe (2011) het zo mooi formuleert. Hij signaleert dat de oorzaak van problemen met kinderen steeds minder worden gezocht in omgevingsfactoren. Hij zegt zelfs: "Wat eerst een sociaal fenomeen was (bijvoorbeeld jongens die elkaar op straat opzoeken), is verschoven naar een sociaal probleem (hangjongeren) en werd vervolgens opgevat als een opvoedprobleem (de ouders voeden hun kinderen niet goed op) dan wel als een individueel probleem (het zijn jongens met een bepaald etiket)". De gekozen oplossingen zijn daarop afgestemd en zijn ook steeds individueler geworden. In dat opzicht zijn ook de resultaten van een onderzoek naar de profielkenmerken van kinderen in de jeugdzorg interessant (Stultjens en Blanken, 2011). Die lieten heel duidelijk zien dat verreweg de meeste gezinnen waarvan de kinderen deel uitmaakten, te kampen hadden met een gezinsprobleem. Toch lag de nadruk in de hulpverlening op het behandelen van het individuele kind.

Nu is er weliswaar een roep om de sociale omgeving meer te betrekken bij de oplossing (zie ook bijvoorbeeld de Community that Care strategieën, Steketee e.a., 2012; Buurtzorg Jong, www.buurtzorgjong.nl). Echter, de analyse is nog steeds dat (binnen het gezin) alleen de opvoeding het probleem is. Opvoeding wordt niet in samenhang beschouwd met de andere taken en rollen in het gezin. Dat is, vanuit het gezin gezien, niet logisch.

Interessant is dat de niet-gespecialiseerde zorg voor jeugd en ook het maatschappelijk werk en het welzijnswerk al jarenlang vertrekken vanuit het hele gezinssysteem (zie ook de lectorale rede van Lisbeth Verharen). Dus als vanzelfsprekend gericht zijn op alle leden van het gezin en de gewone dagelijkse taken die er in een gezin verricht moeten worden. "Daar zou de gespecialiseerde tak veel van kunnen leren", zoals een van onze kenniskringleden, Marlies van Ginneken, werkzaam bij Surplus Welzijn, het zegt (Hooghiemstra, 2013).

De transitie van de jeugdzorg biedt op allerlei manieren nieuwe kansen. Het is van belang om de dagelijkse logica van het gezinsleven als uitgangspunt te nemen om echt dichterbij de krachtlijnen van het gezin te komen. Dat betekent dat we ons rekenschap moeten geven van een aantal 'pijlers' die het fundament leggen onder het functioneren van de meeste gezinnen.

⁴ Voorbeelden ingevoegd door eh

Het gezin ontleent zijn dagelijkse kracht aan drie met elkaar verbonden opdrachten⁵, de onderlinge banden, het financieel en organisatorisch op orde zijn van het gezinsleven, de verbinding tussen het gezin en sociale netwerken. Ik werk ze hieronder uit en geef telkens aan wat dit vraagt van ouders en wat zij in hun dagelijks leven nodig hebben om dat ook te realiseren. Daarmee maak ik een eerste praktische vertaalslag van het *capability*-concept van Nussbaum.

Gezinsbanden

De band tussen ouders en kinderen is bijzonder omdat de ouder een onontkoombare verantwoordelijkheid op zich neemt. Ouders hebben als opdracht om kinderen een veilig thuis te bieden en zich zo goed mogelijk te laten ontwikkelen. Nussbaum (en ook anderen, zoals de Winter, 2011) voegen hieraan toe: Ze hebben ook tot taak om hun kinderen op te voeden tot een democratische of in ieder geval sociale burger. Ouders hebben dus ook een sociale opdracht te vervullen. Uit recent onderzoek blijkt het aanleren van verantwoordelijkheidsgevoel door Nederlandse ouders het belangrijkste opvoedingsdoel wordt gevonden. Dit doel vormt, samen met de doelen: opkomen voor jezelf en rekening houden met anderen, de top drie in een lijst van tien opvoedingsdoelen (Bucx, 2011, 156 e.v.). Met andere woorden: ouders zijn zich zeer bewust van ook de sociale opdracht die zij hebben te vervullen. Als ouders gevraagd wordt een rangorde aan te brengen in de verschillende doelen, dan blijken zij de doelen die te maken hebben met autonomie, wel veel belangrijker te vinden dan de doelen die te maken hebben met sociaal gevoel.

HET GEZIN IS VOOR EEN KIND DE EERSTE KENNISMAKING MET HET ZICH VERHOUDEN TOT EEN ANDER

De onderlinge banden in een gezin zijn niet alleen onontkoombaar, maar ook emotioneel en affectief van aard. Het gezin is voor een kind de eerste kennismaking met het zich verhouden tot een ander. De ontwikkeling van kinderen wordt dan ook sterk bepaald door de ervaren emotionele en affectieve geborgenheid in het gezin (Komter, Burgers en Engbersen 2000). Als die onvoldoende aanwezig is in de eerste levensjaren, dan heeft dat aantoonbare schadelijke effecten voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Ouders beseffen dat ze een belangrijke taak

5 Ik concentreer me op dagelijkse opdrachten van het gezin. Daarnaast zijn er nog bijzondere gebeurtenissen die zeer bepalend kunnen zijn voor het gezinsleven, zoals gezondheidsproblemen van een van de gezinsleden. Veel ziektes overkomen mensen, er zijn echter gezondheidsproblemen die gerelateerd zijn aan leefstijl. Ook in dat opzicht hebben ouders een voorbeeldfunctie en een taak te vervullen.

hebben te vervullen. Uit onderzoek onder gezinnen blijkt niet alleen dat vrijwel alle vaders en moeders hun affectie naar het kind laten blijken (Bucx, p. 160), maar ook dat ze veel (en steeds meer) tijd doorbrengen met hun kinderen.

Het is belangrijk te benoemen, juist om dit aspect niet altijd wordt meegenomen, dat een gezin niet alleen drijft alleen op de emotionele band tussen ouder en kind(eren), maar ook op die tussen de ouders (in het geval van een twee oudergezin). Als ouders er wel in slagen om een goede emotionele en affectieve band met hun kinderen op te bouwen, maar het structureel niet met elkaar eens zijn over belangrijke gezinsvragen, dan is dan is dat zeer bepalend voor het gezinsklimaat.

Wat vraagt deze emotioneel/affectieve opdracht van ouders, wat hebben zij in het dagelijks leven nodig om deze taak op hun manier zo goed mogelijk uit te kunnen voeren?

Het helpt als ouders beschikken over een aantal basisvaardigheden om zoveel mogelijk tegemoet te komen aan de emotioneel-affectieve behoeften van medegezinsleden. Meestal krijgen ze die mee vanuit hun eigen opvoeding. Als dat niet zo is, dan weten ze dat vaak nog wel te compenseren door andere voorbeelden in hun leven. Alleen in uitzonderingsgevallen ontbreken de benodigde basale competenties. Meer dan 95% van de ouders voelt zich dan ook competent als opvoeder (Bucx, 2011, 158 e.v.). Dat betekent niet dat zij zich in deze rol altijd zo zeker voelen. Van de moeders zegt 15% en van de vaders zelfs 20% de opvoeding niet altijd goed aan te kunnen. De laatste jaren zijn opvoedcursussen erg in opkomst, en wordt met grote regelmaat in publieke debatten gewezen op het gebrek aan opvoedvaardigheden van ouders als kinderen grensoverschrijdend gedrag vertonen. Kiene (2010) spreekt zelfs over de hyperreflectie op kinderen en opvoedingszaken. Het wekt de indruk dat je als ouder niet meer zonder training van opvoedtechnieken kunt, sterker nog dat opvoeden vooral bestaat uit het aanleren van technieken. Ik denk dat dit schromelijk overdreven is en dat dit de opvoedonzekerheid die zo langzamerhand is ontstaan (Zeijl en van Egten, 2008) nog wel eens zou kunnen versterken. Natuurlijk, in specifieke gevallen kan het heel effectief zijn, om ouders bepaalde vaardigheden aan (-of af) te leren. Maar het zou de meeste ouders meer helpen als zij het vertrouwen zouden krijgen dat wat zij hun kinderen intuïtief meegeven in verreweg de meeste gevallen 'goed genoeg' is.

Wat in het dagelijks leven ook helpt, is een omgeving waar het vanzelfsprekend is om opvoedvragen mee te delen, en die ook waar nodig haar eigen positieve bijdrage levert aan de opvoeding

(zie diverse werken van Micha de Winter) en het versterken van binding in het gezin in zijn algemeenheid. Tenslotte is het belangrijk dat het opvoedklimaat binnen het gezin goed aansluit bij het opvoedklimaat op scholen.

Juist als gezinnen zich in een kwetsbare periode bevinden, en zij ondersteuning van hun omgeving bij het goed genoeg houden van gezinsrelaties goed kunnen gebruiken, durven zij in de praktijk minder een beroep op hun omgeving te doen en houdt de omgeving wat meer afstand (van den Broek, e.a., 2012, Linders, 2010). Dit mechanisme vraagt veel meer om een cultuuromslag, in de richting van een grotere vanzelfsprekendheid in het bieden en ontvangen van zorg door de directe omgeving, dan om een alleen op het kwetsbare gezin gerichte opvoedingsondersteuning.

GOED OPVOEDEN VRAAGT OM GOEDE SAMENWERKING TUSSEN OUDERS

Wat wel eens vergeten wordt, is dat goed opvoeden ook vraagt om goede samenwerking tussen ouders bij deze taak. Het is niet vanzelfsprekend dat ouders dezelfde uitgangspunten hanteren bij de opvoeding of de voorkeur geven aan dezelfde opvoedstijl. Uit het SCP onderzoek onder gezinnen blijkt in ieder geval dat er al sprake is van (gemiddelde) verschillen tussen vaders en moeders op dit vlak. Dit kan onbegrip veroorzaken en een bron van conflicten vormen. Het is verbazend in dat opzicht, dat aspirantouders, voordat zij een kind krijgen, zo weinig met elkaar praten over hun wensen en ideeën over opvoeding (Hooghiemstra en Pool, 2003). Het zou helpen als dit niet alleen op dat moment, maar ook als zij samen de opvoeding ter hand moeten nemen, een serieus gespreksonderwerp is tussen partners. Omdat nog steeds verreweg de meeste jongeren als volwassene een opvoedtaak gaan vervullen, zou het goed zijn als dit onderdeel van de toekomst een gewoon gespreksonderwerp op scholen is.

Wat draagt nu verder nog bij aan het bieden van een goed gezinsklimaat? Zo min mogelijk zorgen over de organisatie in het gezin. Daar ga ik nu verder op in.

Gezinsorganisatie

Ouders staan voor de opdracht om het gezin voldoende materiële spankracht te bieden en zo te organiseren dat er ruimte is voor de behoeften en wensen van ieder gezinslid.

Verantwoordelijkheid nemen als ouder houdt ook in dat je risico's op het vervallen in geldproblemen zoveel mogelijk probeert te voorkomen. Behalve echtscheiding, is het hebben van geldproblemen een van belangrijkste risicofactoren op het ontwikkelen van problemen bij kinderen (ze hangen overigens ook niet zelden samen). Dat is een van de redenen waarom werk een niet te veronachtzamen taak binnen het gezin is. Nu de economische crisis zo hard toeslaat, wordt zichtbaar hoe belangrijk het is om als ouders voldoende in staat te zijn om klappen op te vangen.

Nog niet eens zo heel lang geleden was het volstrekt normaal als een vrouw bij de komst van kinderen haar baan opzegde en zich volledig aan de opvoeding van de kinderen en de zorg voor het huishouden wijdde. De gezinstaken van vader en moeder waren duidelijk verdeeld. Dat is, als gevolg van emancipatiebewegingen, veranderd. Nu is het norm geworden dat vrouwen wel blijven werken, maar hun werktijd terugbrengen. Van een tamelijk elitair verschijnsel is dit patroon tot alle lagen van de samenleving doorgedrongen. De meeste moeders werken in deeltijd, de meeste vaders hebben een voltijdbaan. Dat biedt absoluut meer financiële veerkracht dan een kostwinnersgezin. De materiële welvaart van gezinnen is enorm toegenomen de laatste jaren. Omdat de meesten hun vaste uitgavenpatroon hebben afgestemd op de twee inkomens, brengt dat veel gezinnen in crisistijd toch nog steeds in een kwetsbare positie. Er zijn echter nog altijd meer mogelijkheden om hieraan te ontsnappen met twee ouders die actief zijn op de arbeidsmarkt, dan met één.

Werk is niet alleen van belang om het gezin te onderhouden, maar is ook een bron voor de persoonlijke ontwikkeling van een volwassene. Een goede ouder is een tevreden ouder, en veel ouders krijgen voldoening uit werk, op wat voor manier dan ook. Wat voor werkende ouders, en vooral moeders zwaar telt, is behalve inhoud van het werk die past bij de capaciteiten en de sociale contacten op het werk, het prettig kunnen combineren van werk met zorgtaken thuis. Door hedendaagse ouders wordt een verdeling waarbij beide ouders een baan buitenshuis hebben, als prettiger ervaren dan een traditionele verdeling, waarbij alleen de man een betaalde baan heeft. Vooral moeders met een grote deeltijdbaan hebben een positievere beleving van de opvoeding dan moeders zonder baan (Bucx, 199). Het laat zien hoezeer de

verschillende taken binnen een gezin met elkaar interfereren. Dat blijkt ook uit het feit dat als ouders opvoedingsproblemen ervaren, zij het moeilijker vinden om (veel) te werken dan als zij weinig opvoedproblemen ervaren. Het is niet ondenkbaar dat werkproblemen evenzeer hun wissel trekken op de gezinsrelaties.

HET COMBINEREN VAN AL DIE TAKEN VRAAGT OOK OM BEHOORLIJK WAT COMBINATIEKUNST

In een gezin moeten veel activiteiten dagelijks op elkaar worden afgestemd. Ieder lid heeft zijn eigen dagelijkse verplichtingen. Zoals hiervoor is aangegeven, twee banen, school, vrijetijdsbestedingen, kinderopvang, buitenschoolse opvang, huishoudelijke taken, familie- en andere sociale verplichtingen. Het combineren van al die taken geeft energie, blijkt uit gezinsonderzoeken, maar vraagt ook om behoorlijk wat combinatiekunst, waarbij voortdurend een balans moet worden gevonden tussen ieders mogelijkheden en behoeften. De een gaat dat beter af dan de ander. Het ene gezin heeft ook meer behoefte aan rust en regelmaat dan het andere. Het niet goed aansluiten van activiteiten op elkaar kan heel veel stress opleveren voor ouders. Een van de redenen waarom veel vrouwen met kinderen kiezen voor deeltijdwerk, is om dit type van stress te voorkomen. Dat gaat ten koste van hun loopbaan, maar komt ten goede aan een soepele organisatie van activiteiten en aandacht in het gezin.

Wat vraagt een voldoende financiële buffer en prettige organisatie van het gezin van ouders, wat hebben ze nodig?

Om voldoende financiële weerstand op te bouwen helpt het als ouders goed met geld kunnen omgaan (Nibud, 2010) en voldoende 'employable' zijn. Er kunnen heel goede redenen zijn om weinig of niet te werken, maar het is belangrijk om altijd rekening te houden met de noodzaak om meer (of een) inkomen te verwerven. De tijden zijn voorbij dat werk vinden en houden vanzelfsprekend is en dat uitkeringen duurzaam voldoende gezinsinkomen genereren. Gezinnen ondersteunen houdt ook in hen ondersteunen bij het verwerven van financiële weerstand.

Dan de organisatie binnen een huishouden. Het combineren van veel verschillende activiteiten in een gezin vraagt om overleg, afstemming en gezamenlijke besluitvorming (Hooghiemstra en Pool, 2003). Als dat allemaal goed loopt, dan is dit een meerwaarde. Afstemmen op elkaar kan de onderlinge band in een gezin versterken. Uit onderzoek is bekend, dat een grotere bijdrage van de vader aan de opvoeding goed is voor het welzijn van kinderen (Knijn, e.a. 1994 en Lamb, 2004) en dat Nederlandse kinderen met twee werkende ouders net zo tevreden zijn als kinderen van wie de moeder niet werkt (Bucx, 2011). Al dat combineren kan ook juist een bron van conflicten zijn. Het vraagt van ouders veel organisatietalent en vermogen om in overleg tot overeenstemming te komen.

Wat ieder gezin ook helpt is als er voldoende mogelijkheden zijn om patronen op elkaar af te stemmen. Het helpt als werkgevers open staan voor aanpassing van werktijden, als scholen rekening houden met werkende ouders, bijvoorbeeld door continuoosters, als er voldoende mogelijkheden voor kinderopvang zijn, als dagelijkse voorzieningen ruimere openingstijden hanteren. Niet voor niets is er jaren geïnvesteerd in zogenaamd 'arbeid-en-zorg'-beleid. Dat betekent niet dat het nu allemaal wel is geregeld. Het vraagt eigenlijk voortdurend aandacht van de diverse partijen die van belang zijn voor de organisatie binnen het gezin.

Sociale verbindingen

Gezinnen ervaren herkenning bij familie, vrienden, kennissen. Ze kunnen hun verhaal kwijt. Het geeft plezier, een gevoel van verbondenheid, saamhorigheid, ergens bij horen. Binnen de eigen sociale netwerken speelt de kracht van het gewone de boventoon. Je voelt je verbonden omdat een zekere mate van gemeenschappelijk denken en doen aanwezig is. Binnen een gemeenschap bestaat een informele bereidheid om iets voor elkaar te doen. Reciprociteit staat centraal (Komter, 2005). Het is een kwestie van geven en nemen.

Het is precies dat wat de opdracht van ouders is: weten aan te sluiten bij een gemeenschap, om de kracht van het gezin te vergroten, en om de kinderen te laten zien hoe dat moet, wat het betekent, wat je ervoor moet doen en wat het oplevert.

Het belang van sociale netwerken ter versterking van (opvoed)kracht van gezinnen is inmiddels op overtuigende wijze aangetoond (zie: Steyaert en Kwekkeboom, 2013). Een gezin kan het niet alleen en heeft veel baat bij een steunend sociaal netwerk. Een sociaal netwerk biedt een buffer,

die er aan bijdraagt dat kleine problemen niet uitgroeien tot grote problemen. Uit onderzoek is bekend dat bij een afkalvend netwerk de draagkracht van gezinnen sneller wordt aangetast en opvoedmoeilijkheden sneller ontstaan (Hermanns, 2009). Het is de vraag wat hier met wat samenhangt, feit is dat kwetsbare gezinnen meer moeite hebben om informele ondersteuning uit hun netwerk aan te boren (RMO, 2012, p. 33). En dat het geven en vragen van steun in kwetsbare perioden van het leven niet vanzelfsprekend is (Kwekkeboom, 2013).

Interessant, en in tegenspraak met wat vaak wordt gedacht, is dat het voor het welbevinden niet zozeer van belang is hoe groot het sociaal netwerk is, maar veel meer wat de betekenis is die iemand hecht aan het sociale netwerk. Sommige mensen zijn volmaakt tevreden, ondanks dat ze een klein netwerk hebben. Ze hechten daar gewoonweg weinig betekenis aan. Anderen hebben veel contacten, maar halen daar weinig voldoening uit. Het helpt hen niet om hun welzijn te verhogen (Hortulanus, S. 33). Het gaat niet om de kwantiteit, maar om de betekenis van het relatienetwerk.

Een gemeenschap, de sociale omgeving waar een gezin dagelijks deel van uitmaakt, levert in de praktijk niet altijd en alleen maar positieve krachten op (zie ook Putnam, 2000). Soms kunnen gemeenschappen en families elkaar in de greep houden in negatieve zin, bijdragen aan het ontwikkelen van negatief gedrag, emotionele problemen veroorzaken. Dit is de reden waarom professionals soms wat terughoudend zijn in het aanhalen van de contacten rondom gezinnen, zie ook de lectorale rede van mijn collega Lisbeth Verharen. Maar ook in die gevallen kun je de sociale netwerken niet negeren. Ze vervullen een functie voor een gezin, ze behoren tot het normale leefpatroon, er is ook vaak moeilijk aan te ontsnappen omdat alternatieven niet voorhanden zijn. Ouders staan dan voor de opdracht om zich te weren tegen de negatieve kanten van de omgeving en hun kinderen daarin te begeleiden.

Wat vraagt het van ouders om de voor het gezin noodzakelijke sociale verbindingen aan het gaan, wat hebben zij nodig?

Dit vraagt van ouders dat ze tijd nemen om het sociale verkeer op gang te houden, dat ze zelf ook sociaal begaafd genoeg zijn om contacten te leggen en te onderhouden en open staan voor sociaal contact. Dat ze het goede voorbeeld geven, door iets voor anderen over te hebben en in hun opvoeding ook hun kinderen sociale gemeenschapszin bijbrengen (Covey, 1997). Nussbaum

(2011), Micha de Winter (2005) en ook bijvoorbeeld Diekstra (2003) hebben er om die reden, maar ook om de democratische rechtsstaat in stand te kunnen houden, voor gepleit burgerzin of democratische waarden in de opvoeding te stimuleren.

EEN OMGEVING WAAR VANZELFSPREKENDE KLEINE CONTACTEN KUNNEN ONTSTAAN, WAAR EEN VERTROUWELIJKE EN NIET ONVEILIGE SFEER HEERST

Gezinnen zijn meestal geholpen met een omgeving waar vanzelfsprekende kleine contacten kunnen ontstaan, waar een vertrouwelijke en niet onveilige sfeer heerst. Eenvoudige ingrepen in de fysieke omgeving kunnen al een belangrijke bijdrage leveren aan het ontstaan of versterken van zo'n omgeving. Het gaat in veel gevallen vooral om het scheppen van gelegenheden of juist het slechten van drempels om met elkaar in contact te komen. Dit vraagt om een gezinsvriendelijke blik bij het plannen van voorzieningen en het ontwerpen van omgevingen.

Steyaert stelt terecht dat sociale netwerken heden ten dage minder buurtgebonden zijn dan je uit het beleid, dat zich zeker op lokaal niveau sterk richt op de wijkgerichte aanpak, zou kunnen opmaken (Steyaert, 2012, 30). Toch geldt voor gezinnen, zeker als ze kleine kinderen hebben, dat contacten in de directe fysieke omgeving juist wel van groot belang zijn. Een groot deel van het leven van gezinnen speelt zich binnen een kleine actieradius af. Niet voor niets geven gezinnen er de voorkeur aan om te wonen in een omgeving met gelijkgestemde gezinnen en zijn zij steeds meer geneigd een school te selecteren waar veel ouders komen met vergelijkbare leefstijl. Dit biedt hen allemaal mogelijkheden om in de nabijheid van het gezin een sociaal netwerk op te bouwen. Niet alleen om hen te ondersteunen bij opvoed- of andere meer emotioneel-affectieve vraagstukken, maar ook bij allerlei praktische vraagstukken waar een gezin nu eenmaal dagelijks mee te maken heeft.

Gezinnen zijn geholpen met een sterk sociaal netwerk. Daar spelen zij zelf een rol in, maar daar spelen ook krachten in de omgeving een rol in. Er wordt de laatste jaren veel geïnvesteerd in het

versterken van sociale gemeenschappen. Ook in de transitie van de jeugdzorg staat het versterken van de sociale kracht centraal. De onderliggende gedachte is dat die gemeenschappen in de moderne tijd aan kracht hebben verloren (de negatieve versie), van karakter zijn veranderd (neutrale versie, zie bijvoorbeeld Boutellier, 2011) of dat er veel meer kracht in de gemeenschappen aanwezig is dan er op dit moment uitkomt (de positieve versie). In beleid wordt erop aangekoerst de krachten van de omgeving te ontsluiten. Er wordt op vertrouwd dat, bij de juiste aanpak, allerlei sociale krachten naar boven komen die onder andere gezinnen tot steun kunnen zijn en professionele inbreng kunnen verminderen. Is dat optimisme terecht? Zoals Steyaert en Kwekkeboom (2012) laten zien in hun bundel 'De zorgkracht van sociale netwerken' zijn de meningen vooralsnog verdeeld.

EEN OVERHEID DIE ZICH WIL EN KAN VERHOUDEN TOT DE ENERGIE DIE IN DE SAMENLEVING LEEFT

Er zijn zeker tekenen dat er meer kracht te halen is. In de samenleving is een autonome beweging gaande, waarin burgers steeds vaker het heft in eigen hand nemen en zichzelf organiseren om iets te betekenen voor een ander, zo blijkt bijvoorbeeld uit het meest recente jaarboek van het PON (Cox, e.a., 2013). Desgevraagd geven burgers er blijk van bereid te zijn meer voor een ander of de samenleving te doen. Ze willen dat wel op hun eigen manier doen, niet geregisseerd van bovenaf. Het zijn wat dat betreft interessante tijden. Aan de ene kant vraagt de overheid op allerlei manieren om een grotere mate van zelf- en samenredzaamheid, aan de andere kant nemen burgers steeds meer eigen initiatief. Dit biedt veel kansen, maar vraagt wel om een overheid die zich wil en kan verhouden tot de energie die in de samenleving leeft. Niet vragen om iets te doen voor een ander, maar flexibel en ondersteunend reageren als burgers de overheid vragen om medewerking. Burgers en overheid zijn uiteindelijk partners van elkaar bij het bereiken van hetzelfde doel. Het PON beschrijft dat het perspectief ziet in een zogenaamd 'harmoniemodel', waarbij alle spelers dezelfde kant oplopen, ieder een eigen rol speelt en het gezamenlijk goed klinkt en waar iedereen vooral plezier heeft in het samenspel. Het vereist van een overheid een scherp gevoel voor en kennis van autonome bewegingen in de samenleving. Op lokaal niveau, maar ook in meer socio-

logisch perspectief. Aansluiten bij de energie van burgers biedt waarschijnlijk nog de meeste kans op ontsluiting van krachten.

Maar er is ook reden om de verwachtingen van het benutten van sociale krachten niet al te hoog te stellen. Als we afgaan op de ervaringen die er zijn met mantelzorg, is te zien dat de grenzen van de maximaal beschikbare inzet van mensen wel ongeveer bereikt zijn (Kwekkeboom, 2013). In dit geval komen de nog aanwezige potentiële ondersteuningskrachten niet vanzelf naar boven. Dan is het een kwestie van creatief zoeken, samen met degenen die eventueel nog iets extra's kunnen doen, naar nieuwe manieren, bijvoorbeeld door combinaties van formele en informele inzet.

Gezinnen die zich op de een of andere manier in een kwetsbare positie bevinden, hebben misschien nog wel het meeste aan het activeren van contacten die toegang geven tot andere sociale groepen dan waartoe het gezin zelf behoort. *Bridging* is een manier om stappen te zetten uit een minder wenselijke situatie (Granovetter, 1983). In dat opzicht zijn vooral de zogenaamde 'weak ties' van belang, de net iets minder intensieve, minder dagelijks banden met de buitenwereld. Het is dus voor gezinnen ook van het grootste belang dat type van relaties te onderhouden, te koesteren, zich bewust te zijn van de waarde daarvan. Het is zorgwekkend dat juist dit type van contacten volgens sommigen aan het verminderen is. Er is relatief weinig overbruggend kapitaal (Steyaert en Kwekkeboom, 2013, 31). Juist professionals kunnen hier een rol spelen, ofwel in directe zin (als brug), of in indirecte zin, bijvoorbeeld door het creëren van gelegenheden of het opzetten van projecten die dit doel dienen (bijvoorbeeld maatjesprojecten).

Met deze kennis in het achterhoofd over de gezinslogica en de belangrijkste sterk met elkaar samenhangende pijlers die een goed functionerend gezinsleven mogelijk maken, keer ik weer terug naar het beleid.

2.3. Uitdagingen voor het beleid

De transitiecommissie Stelselherziening Jeugd heeft net haar eerste rapportage uitgebracht, waarin zij haar zorgen uitspreekt over tempo en voortgang van de decentralisatie jeugdzorg. Er is onvoldoende vooruitgang geboekt in de landelijke kaderstelling. Gemeenten staan nog maar aan het begin van het implementatieproces (Transitiecommissie Stelselherziening Jeugd, 2013).

Het jaar 2015 komt heel dichtbij. En er moet nog veel gebeuren. Niet alles kan, keuzes moeten worden gemaakt. Hoe kunnen we er nu voor zorgen dat vooral het goede tot stand komt? Ons antwoord daarop is: Houd het simpel. De transitie heeft tot doel om terug te keren naar de eigen krachten, laten we ons daar dan op concentreren.

Ik zie twee belangrijke uitdagingen voor het beleid:

- formuleer het goede, neem dat als richtsnoer voor je beleid
- weet wat gezinnen goed doet, gebruik dat om te prioriteren

Het goede als doelstelling

Vrijwel ieder betrokkene bij de transitie van de jeugdzorg voelt zich geïnspireerd door de geest van deze grote operatie. Het komt er op aan om van de vele begrippen die gehanteerd worden om de hogere ambitie te beschrijven, en die stuk voor stuk een diversiteit aan beelden en interpretaties opleveren, te komen tot een voor de beleidsuitvoering richtinggevende maatschappelijke doelstelling. Wij denken dat de filosofie van Nussbaum daar aanknopingspunten voor geeft. Ik kom tot de volgende voorlopige formulering van een maatschappelijke doelstelling:

Ieder gezin is in staat om de eigen gezinskracht op een eigen gekozen manier op peil te houden. Omdat dit bijdraagt aan de menselijke waardigheid.

Dit vraagt om een faciliterende rol van de overheid. Een overheid die vooral mogelijkheden schept om gezinskrachten te ontsluiten.

Sluit in de uitwerking aan op datgene wat gezinnen goed doet

De boodschap is: Vertrek vanuit de gezinslogica. Dat brengt onherroepelijk een ecologisch perspectief met zich mee. Bronfenbrenner (1979) heeft daar al ruim dertig jaar geleden de basis voor gelegd. Kenmerkend voor gezinnen is dat rollen en taken voortdurend met elkaar gecombineerd moeten worden en in relatie staan tot vele levenssferen rondom het gezin. Ondersteunen van de gezinskracht vraagt om rekenschap geven van de samenhang der dingen en de relatie tot omgevingsfactoren.

Het goede doen, houdt ook in: prioriteren. In mijn rede laat ik zien dat er drie, met elkaar samenhangende, pijlers te ontdekken zijn onder een krachtig gezinsleven: de banden binnen het gezin,

de organisatie en financiële huishouding en de sociale verbindingen met de leefsferen rondom het gezin.

ZO'N OVERHEID RESPECTEERT EN BENUT DE KRACHT VAN HET ALLEDAAGSE

Een overheid die zorgt dat de omstandigheden zodanig zijn, dat gezinnen voldoende mogelijkheden hebben om op deze gebieden hun eigen kracht te vinden, doet het goede. Zo'n overheid respecteert en benut de kracht van het alledaagse en kiest een rol die daarbij past.

Deze uitgangspunten bieden het kader voor ons lectoraat. De volgende stap is om ze praktisch te maken, ze te vertalen naar de werkvloer en het onderwijs.

Mijn collega, Lisbeth Verharen, zet in haar rede, de lijnen uit voor het professioneel handelen. Ze bouwt voort op de hiervoor geboden inzichten en verbindt deze met de professionele logica.

3. Professionele kracht in de transitie jeugdzorg: Gewoon doen!

In het maatschappelijk debat over de zorg voor jeugd lijkt het soms alsof benutten van de eigen kracht en die van de sociale omgeving ertoe kan leiden dat professionals amper of niet meer nodig zijn in de zorg voor jeugd en gezin. Dat is een illusie. Het gaat om minder professionele inzet en andere inzet, maar er blijven jeugdigen en gezinnen die, ondanks de eigen kracht en de hulpbronnen in hun omgeving, een beroep moeten doen op professionals (Conceptwetsvoorstel Jeugdwet, 2012). Of ze doen dat niet, maar dan is het soms wijs dat professionals het initiatief nemen. Liever kort en licht ingrijpen, dan wachten totdat situaties escaleren. Daarnaast kunnen professionals een rol spelen bij het faciliteren en activeren van sociale omgevingen, waardoor mensen elkaar weten te vinden en elkaar kunnen ondersteunen.

Soms is de aanleiding voor professionele inzet het kind, bijvoorbeeld omdat ouders zich zorgen maken over het gedrag van het kind. Een andere keer de gezinssituatie, bijvoorbeeld bij situaties van schulden en echtscheiding. De aanleiding kan ook in de omgeving liggen, bijvoorbeeld bij het ontbreken van gelegenheden waar ouders elkaar kunnen treffen om opvoedingservaringen uit te wisselen. Vragen en situaties waar mensen vaak op eigen kracht hun weg in vinden, maar waar ze soms ook professionele steun bij nodig hebben. De kracht van het alledaagse betekent niet dat professionals buiten spel staan. Veel burgers zijn op een bepaald moment in hun leven gebaat bij professionele interventies. De samenleving is er bij gebaat dat deze burgers zich dankzij die professionele inzet staande weten te houden of de draad weer duurzaam kunnen oppakken. De kracht van het alledaagse wordt soms ondersteund door professionele kracht. Mijn collega Erna Hooghiemstra nam u in haar rede mee naar de gezinslogica. Graag wil ik met u de weg vervolgen naar de professionele logica.

3.1 Het perspectief van de professionele logica

Vanuit diverse logica's kunnen we naar de wereld om ons heen kijken. Een logica is een "zinvol samenhangend cluster aan manieren van denken en doen. Wat er precies zinvol aan is, valt slechts in de termen van de logica in kwestie uit te drukken. Een logica gehoorzaamt dan ook niet aan de rede: iedere logica heeft een eigen rationaliteit" (Mol, 1997, p. 17).

Idealiter laat een professional zich leiden door het goede willen doen en het goed willen doen (Freidson, 2001; Knijn, 1999; Sennett, 2008; Tonkens, 2008; Verhagen, 2005). 'Het goede doen' verwijst naar waarden die in het geding zijn, bijvoorbeeld solidariteit, rechtvaardigheid, integriteit, sociale samenhang en stabiliteit (Scholte, Sprinkhuizen en Zuithof, 2012). Voor het domein van jeugd en gezin vinden we aanknopingspunten voor het goede door na te gaan wat gezinnen

goed doet (zie rede Erna Hooghiemstra). Ik kom dan uit op: eraan bijdragen dat er een balans is tussen de verschillende rollen en taken van het gezin, waardoor gezinsleden optimaal invulling kunnen geven aan hun mogelijkheden in gezin, onderwijs, werk, vrije tijd en sociale netwerken. Het 'goed doen' verwijst naar ambities en betekent dat de professional zijn werk zo goed mogelijk wil doen. Daarbij maakt een professional gebruik van kennis, inzichten en vaardigheden die binnen het betreffende professionele domein zijn ontwikkeld en hun bruikbaarheid hebben bewezen. De invulling van het 'goede' en 'goed' is in het sociale domein niet eenduidig (Tonkens, 2008; Van Doorn, 2008). Sociale professionals - ik gebruik ook wel sociaal werkers - hebben een hbo-opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening, Culturele en Maatschappelijke Vorming of Maatschappelijk Werk en Dienstverlening genoten. Er is iets voor te zeggen om, zoals Van Ewijk et al. dat doen, ook de mensen die een opleiding Creatieve Therapie, hbo-Pedagogiek of Toegepaste Psychologie onder sociale professionals te scharen (Van Ewijk, Spierings & Wijnen-Sponselee, 2007). Sociale professionals delen een missie die uitdrukking geeft aan wat als 'het goede' wordt beschouwd, namelijk bijdragen aan een menswaardig bestaan. En wat voor sociale professionals goed is om te doen, is omschreven in competenties (Sectorraad Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs, 2008). In de dagelijkse praktijk vraagt dit om concretisering en dan is vaak niet direct duidelijk wat het goede is. De sociaal werker dient zich hierover een oordeel te vormen door - in dialoog - de feiten, normen en expressies die in het geding zijn, te verkennen (Van der Laan, 1995). Daarbij wisselt hij van binnen- en buitenperspectief. Dit betekent dat hij enerzijds denkt en handelt vanuit de relatie met de burger, het binnenperspectief. Anderzijds denkt en handelt hij ook vanuit de relatie met de buitenwereld, door de eigen visie en die van de organisatie en samenleving erbij te betrekken (Schilder & Wouters, 1997; Verharen & Nicolassen, 2011). Zo komt een professional in een specifieke situatie tot een oordeel over het goede en goed. Om tot een afgewogen oordeel te kunnen komen is wel nodig dat samenlevingsvisie helder is: de doelstellingen en de kaders.

Het goede en goed in de zorg voor jeugd en gezin

Met de transformatie geeft de overheid, gevoed door praktijk en wetenschap, een richting aan voor het goede en goed in de zorg voor jeugd en gezin: minder problematiseren, zorg dichterbij de leefomgeving van kinderen aanbieden, generalistisch werken en aanvullen met specialisten waar nodig, één gezin en één plan en meer gebruik maken van de eigen kracht en de krachten van de sociale omgeving. Als lectoraat steunen wij deze koers, maar niet zonder daar het oordeel van professionals bij te betrekken.

Het afgelopen jaar zijn wij als lectoraat met de kenniskringleden en studenten het veld ingetrokken om te horen hoe, onder meer professionals over deze transformatie denken (Hooghiemstra & Verharen, 2013). Op het niveau van de uitgangspunten lijken zij zich hier wel in te kunnen vinden. Menigeeen is er zelfs ronduit enthousiast over en vervult een voortrekkersrol in het realiseren van de veranderingen. We spraken ook professionals die heel kritisch zijn, vragen stellen bij de haalbaarheid en wijzen op de risico's. Eigenlijk hoeven we ons daar niet over te verbazen. Meebewegen en tegenbewegen zijn nu eenmaal belangrijke krachten bij veranderingen. Ooit mocht ik deelnemen aan een intervisietraject over verandermanagement, waar een afbeelding werd gepresenteerd van een kar met trekkers, meerrijders en achter-de-kar-hangers, gebaseerd op de indeling van Rogers (1995).

Figuur 1 Krachten bij veranderingen

Het belangrijkste dat ik daarvan leerde was dat we voor iedere verandering alledrie de rollen nodig hebben. De kartrekkers worden vaak geprezen door het management. Zij zijn degenen die de boel in beweging krijgen. Gelukkig staat niet iedereen aan de kar te trekken, want dan zou het onmogelijk worden een duidelijke koers te krijgen. Er zijn mensen nodig die gewoon prettig me rijden. De achter-de-kar-hangers worden nogal eens met misprijzen bekeken. Zij zouden de boel maar ophouden. Maar waarop mensen betrokken zijn of waarover ze zich zorgen maken, moeten we niet negeren. Zij helpen juist voorkomen dat het goede verloren raakt. Het goede en goed is niet iets dat vastligt en moet juist ter discussie kunnen staan. Er moet ruimte zijn er op te reflecteren (Slager, 2012).

De motieven om de kar te trekken of te remmen variëren van persoonlijk tot professioneel. Persoonlijke belangen kunnen in het geding zijn, zoals kansen op een nieuwe uitdaging in het werk of angst voor het verliezen van een positie. Hoe legitiem deze persoonlijke motieven ook zijn en hoezeer ze in de praktijk ook verweven zijn met de professionele motieven, hier wil ik mij beperken tot de laatste: de professionele motieven om de nieuwe koers te omarmen of om terughoudend te zijn. De motieven die voortvloeien uit een professionele logica: de behoefte om het goede te doen en het goed te doen.

Eigen en sociale kracht: professionele motieven

In de transformatie jeugdzorg vormt, zoals Erna Hooghiemstra hiervoor beschreef, het benutten en versterken van eigen kracht en die van de sociale omgeving een belangrijk uitgangspunt. Overigens zien we dit niet alleen opdoemen in de zorg voor jeugd, maar samenlevingsbreed. Ook in bijvoorbeeld de zorg voor chronisch zieken en de ouderenzorg zijn de verwachtingen hoog gespannen van de eigen- en omgevingskrachten en heerst de opvatting dat inzet van het sociaal netwerk bijdraagt aan duurzame zorg (Reijmerink, 2012).

Voor sociale professionals is dit in wezen geen nieuw fenomeen. Hoewel de oorsprong van het sociaal werk te vinden is in de liefdadigheid met een sterk paternalistisch karakter, vormt de gerichtheid op zelfredzaamheid en empowerment al decennialang de basis voor het professionele sociaal werk (Sprinkhuizen, 2012; Waaldijk, 1996). Ook het besef van de invloed van de sociale omgeving en hoe deze belemmerend en bevorderend kan werken, is al lange tijd gemeengoed in het professioneel sociaal werk (Steyaert, 2012). Generaties sociaal werkers zijn geschoold in emanciperende hulpverlening en systeemgericht werken (Van Riet & Wouters, 1997; Noordergraaff, 2013).

DE OPLOSSINGEN DIE DE OMGEVING IN ZICH DRAAGT, WORDEN NOG ONVOLDENDE BENUT

Toch meent menig sociaal professional, zoals een van onze kenniskringleden Mario Claeijs (2013) laat zien, dat er nog de nodige vooruitgang valt te boeken. Daarbij laten deze professionals zich mede ingeven door politieke en economische motieven, bijvoorbeeld dat de overheid de be-

perkte middelen moet gebruiken voor degenen die het echt nodig hebben. Maar bovenal is er een overtuiging dat de samenleving - en daarmee ook het sociaal werk - is doorgeschooten in het problematiseren, specialiseren en het aanbieden van professionele steun. De oplossingen die de omgeving in zich draagt, worden nog onvoldoende benut. Er is meer oog voor de belemmeringen dan voor de mogelijkheden van de sociale omgeving. En de regie van de hulpverlening ligt nog te veel bij de professional en te weinig bij de cliënt en diens omgeving. Overigens wijzen deze professionals niet alleen op gewenste veranderingen in het professioneel handelen, maar ook op de manier waarop we in Nederland de zorg voor jeugd hebben ingericht. De consequenties van het opknippen van het hulpverleningsproces, waar Van der Laan tien jaar geleden al voor waarschuwde (2003), hebben zij - en gezinnen - aan den lijve ondervonden. Kortom, deze kartrekkers en de meerrijders menen dat we in het sociaal werk nog niet altijd het goede doen en ook niet altijd goed, maar dat we met de kar richting eigen kracht en sociale omgeving op het goede spoor staan.

In de praktijk ontmoeten wij ook veel professionals die kritische vragen stellen bij de verwachtingen van het benutten en versterken van eigen kracht. Zij wijzen het uitgangspunt niet af, maar hebben bedenkingen bij de haalbaarheid. Ik heb de indruk dat beleidsmakers en bestuurders deze kritische geluiden soms te makkelijk naast zich neerleggen. Op basis van hun kennis en ervaring zijn professionals heel goed in staat de beperkingen en risico's te identificeren. Menig professional stelt bijvoorbeeld vragen over de grenzen aan de kracht van de sociale omgeving. Sociaal werkers weten als geen ander dat juist de omgeving, zowel op micro-, meso- als macro-niveau, bron van allerlei problemen kan zijn. Zij zijn geschoold om dit soort omgevingsfactoren te signaleren (Sluiter, 2010; Scholte & Van Splunteren, 2007) en aan te pakken. Ook weten zij dat een sociaal netwerk niet alleen een bron van steun kan zijn, maar mensen tevens kan belemmeren om verder te komen. In wezen stellen zij vraagtekens bij het sociaal kapitaal waarover mensen beschikken.

Sociale netwerken verschillen op basis van homogeniteit/ heterogeniteit en sterke/zwakke banden en brengen verschillende vormen van sociaal kapitaal voort. Maar ook factoren als etniciteit, sekse, leeftijd en opleidingsniveau zijn van invloed op het sociaal kapitaal waarover mensen kunnen beschikken. Zoals Boutellier stelt: "Er zijn middelen en mogelijkheden nodig om sociaal kapitaal te ontwikkelen binnen een web van relaties" (2011, p.105).

Zo weten we uit onderzoek dat in homogene netwerken, die zich kenmerken door sterke banden, de netwerkleden op elkaar kunnen rekenen. Putnam (2000) noemt deze vorm van sociaal

kapitaal *bonding*. Tegelijkertijd weten we dat in homogene netwerken die over weinig economische, politieke en sociale macht beschikken de opbrengst van die uitwisseling mensen niet altijd verder helpt en hen zelfs kan belemmeren. Er wordt een groot appel op elkaar gedaan om zich te kunnen handhaven en het ontbreekt aan middelen, kennis en macht om de positie te verbeteren. *Bridging* (sociaal kapitaal dat het resultaat is van toegang tot heterogene netwerken) en *linking* (sociaal kapitaal voortkomend uit relaties met anderen die over een relatieve machtspositie beschikken) bieden daartoe meer kansen (Hawkins & Maurer, 2011). Maar niet alle gezinnen beschikken in gelijke mate over alledrie de vormen van sociaal kapitaal. Contact met een professional, een vorm van *linking*, kan dan soms nodig zijn om de omstandigheden van het gezin te verbeteren. Professionals weten uit ervaring dat zij die brug kunnen slaan. Tevens twijfelen professionals aan de kracht en mogelijkheden van het sociale netwerk bij specifieke groepen, bijvoorbeeld mensen met een licht verstandelijke beperking (Ivb). Joyce Koolen (2013), kenniskringlid van ons lectoraat, licht toe dat het netwerk van veel Ivb-ers klein is en dat binnen dit netwerk vaak sprake is van beperkingen, bijvoorbeeld doordat ouders, broers/zussen en vrienden ook een verstandelijke beperking hebben of dat er sprake is van criminaliteit en verslaving (Verdonkschot, Witte, de Reichrath, Buntinx & Curfs, 2009). Professionals vinden het moeilijk de kracht van een dergelijk netwerk te zien. Ook hier geldt de vraag of en in hoeverre de sociale relaties kunnen bijdragen aan wat het gezin nodig heeft.

HET RISICO VAN ONDERSCHATTING VAN HET SOCIAAL NETWERK

Zonder het in die termen te benoemen, waarschuwen de kritische professionals dus voor overspannen verwachtingen van sociaal kapitaal. Ik vind het van belang dat we ons realiseren dat niet alles binnen de mogelijkheden van sociale netwerken ligt en dat de mogelijkheden van sociale netwerken verschillen (Gray, 2011). Tegelijkertijd bestaat het risico van onderschatting van het sociaal netwerk, dat het aanwezige sociaal kapitaal niet wordt gezien en erkend. Het is daarom essentieel dat sociale professionals bij het werken met het sociaal netwerk aandacht hebben voor de vormen van sociaal kapitaal die door dit netwerk al dan niet wordt gegenereerd en wat dit betekent voor de ondersteuning die nodig is (Hawkins & Maurer, 2011).

Naast de bedenkingen bij de grenzen van het sociaal netwerk vragen sommige professionals zich ook af of en hoe burgers zich kunnen en willen verhouden tot het nieuwe paradigma. De overheid vraagt in toenemende mate van burgers bij een zorgvraag terug te vallen op de eigen omgeving, maar met sommige problemen treden mensen liever niet of nog niet naar buiten (de Vries, 2012; Linders, 2010). Gevoelens van schuld en schaamte kunnen grote drempels vormen. Denk aan financiële problemen of gevoelens van ontluikende homoseksualiteit. Maar ook gevoelens van angst en onveiligheid als de problemen zich juist in de sociale omgeving afspelen zoals pesten of familievetes. Het lijkt mij een groot goed van onze samenleving dat er mogelijkheden zijn hierover in gesprek te gaan met een neutrale, deskundige buitenstaander. Soms hebben mensen deze veilige context nodig om hun eigen weg te vinden en (weer) bij hun eigen kracht uit te komen, voordat zij in staat zijn een beroep te doen op de mensen die hen omringen. Daarbij speelt een rol dat in de Nederlandse cultuur waarden als onafhankelijkheid en autonomie hoog in het vaandel staan. Of zoals Youssef Azghari, één van onze kenniskringleden, het noemt (2013): "In Nederland domineert een op het individugerichte ik-cultuur". Voor burgers is het hechten aan autonomie en onafhankelijkheid soms lastig te rijmen met toegeven aan afhankelijkheid en dat kan leiden tot vraagverlegenheid (Linders, 2010).

Tot slot wijst menig professional ons op een aantal spanningsvelden en dilemma's die zich voordoen bij het werken met eigen kracht en die van de sociale omgeving. In ons lectoraat hebben wij deze geduid met de drie V's: Verantwoordelijkheid, Veiligheid en Vertrouwen. De overheid wijst burgers in toenemende mate op hun eigen verantwoordelijkheid en de verantwoordelijkheid voor elkaar. In de praktijk levert dat de professional de nodige vragen op. Wat kun je aan burgers en de omgeving overlaten? Waar begint en eindigt de verantwoordelijkheid van de professional? Wat is de verantwoordelijkheid van de eigen organisatie en die van de gemeente? Verantwoordelijkheid is, zeker daar waar kinderen in het geding zijn, nauw verweven met veiligheid, de tweede V. Professionals hebben en ervaren een grote verantwoordelijkheid in het borgen van veiligheid voor kinderen. Dit verantwoordelijkheidsgevoel wordt nog eens extra gevoed door dramatische gebeurtenissen die breed worden uitgemeten in de media, zoals bij de casus Savannah. Verantwoordelijkheid is in dit soort veiligheidssituaties altijd een gedeelde verantwoordelijkheid, maar bij escalaties ligt de verantwoordelijkheid van de professional wel onder het vergrootglas. Cardol (2012) wijst op de mogelijke paradox tussen de wens om de eigen kracht en die van de sociale omgeving beter te benutten en te versterken en de sterke focus van de samenleving op veiligheid. Dat het een het ander niet uitsluit, laten onze externe kenniskringe-

den Ynske de Koning en Henriette Wijtsma (2013) overtuigend zien in een casus in onze bundel *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin*. Daarin doen zij verslag van een situatie waarin professionals in een ziekenhuis de krachten van de sociale omgeving weten te benutten wanneer een moeder zich meldt met haar baby'tje dat blauwe plekken heeft.

Verantwoordelijkheid aan de ander over kunnen laten is ook nauw verweven met de derde V: vertrouwen. Meer kunnen, durven en mogen vertrouwen op de kracht van gezinnen en hun sociale omgeving. Dat vraagt om loslaten en niet alles onder controle willen houden. Maar wie is verantwoordelijk als het misgaat?

De professionals die vragen stellen bij de verantwoordelijkheidsverdeling, het borgen van veiligheid en het vertrouwen dat je al dan niet in een ander kunt hebben, wijzen op soms (ogenschijnlijk) onoverbrugbare dilemma's en spanningsvelden. Nu horen dilemma's en spanningsvelden bij het sociaal werk (Schilder & Kwakman, 2005; Oostrik & Schilder, 2001; Verharen, 2010). Het is de kunst en kunde van professionals deze te hanteren. Dat kan echter alleen als we ze niet negeren, maar onder ogen zien en erop reflecteren.

MEEGAAN MET DE KOERS VAN DE TRANSFORMATIE EN SERIEUS NEMEN VAN DE TEGENGELUIDEN

De critici onder de professionals, de achter-de-kar-hangers, zijn niet lastig, maar geven juist rijke informatie over de mogelijke beperkingen en risico's van het benutten en versterken van de eigen kracht en die van de sociale omgeving. Dat hoeft de overheid, gemeenten, organisaties, professionals en burgers niet te weerhouden om ervoor te gaan, mits deze mogelijke beperkingen en risico's wel serieus worden genomen. Dat is waar wij als lectoraat voor staan: meegaan met de koers van de transformatie en serieus nemen van de tegengeluiden. Zoals Tonkens stelt (2008, p. 26) "Een vitale democratie organiseert en koestert kritiek, dissensus en controverse. In het publieke debat, binnen sectoren en binnen instellingen". Er valt veel te leren en te voorkomen door de discussie aan te gaan en de geponeerde kritiek goed te verkennen. Het geeft zicht op de realiteit, de dagelijkse werkelijkheid, die altijd weerbarstig is. Natuurlijk is de vraag waar de kritiek door wordt gevoed. Persoonlijke motieven zoals angst voor verandering kunnen professionele motieven verdringen, maar alleen

als er geen ruimte is voor de professionele logica. Er is ruimte nodig voor de dialoog tussen en met professionals over wat het goede is om te doen en hoe dit goed te doen. De drijfveer om het goede en het goed te willen doen is een belangrijke kracht: de professionele kracht.

3.2 Uitdagingen voor sociale professionals

Motieven voor en tegen helpen het nieuwe paradigma handen en voeten te geven in de praktijk. Graag zoom ik met u verder in op de praktijk van sociale professionals en de uitdagingen waarvoor zij staan in de zorg voor jeugd en gezin.

Sociaal werkers ondersteunen mensen in hun sociaal functioneren (Van Ewijk, 2010). Zij zijn experts van het gewone leven en ondersteunen mensen bij het normale leven of het herstel daarvan (Hermans, 2009; Scholte, Sprinkhuizen en Zuithof, 2012). Het alledaagse is hen niet vreemd. Het gaat daarbij om normale opgaven die iedere burger in zijn leven tegenkomt, zoals de opgaven van een gezin die Erna Hooghiemstra in haar rede noemde. Door cliënten worden deze professionals gewaardeerd om het gewoon zijn, gewoon doen (Verharen, 2010; Melief, 2002). Zij spreken de taal van de burger. In de zorg en hulp voor jeugd en gezin komen we sociale professionals op diverse plekken tegen. Wij maken een onderscheid naar de volgende zes sectoren (Hooghiemstra & Verharen, 2013).

LVB⁶ jeugd	1. VOORLIGGENDE VELD: MEE	2. WILLIAM SCHRIKKER GROEP (WSG)	3. GEÏNDICEERDE JEUGDZORG LVB
Normaal begaafde Jeugd	4. VOORLIGGENDE VELD: CJG WELZIJN MAATSCHAPPELIJK WERK	5. BUREAU JEUGDZORG (BJZ)	6. GEÏNDICEERDE JEUGDZORG

figuur 2 sectoren in zorg en hulp voor jeugd en gezin waar sociale professionals werkzaam zijn

Ongeacht de sector zijn de eerder geschetste opgaven van de transformatie van kracht. Ik vat deze samen in drie uitdagingen voor sociale professionals:

- bijdragen aan normaliseren en ontzorgen;
- benutten en versterken van de eigen kracht van gezinnen en die van de sociale omgeving;
- positioneren in veranderde verhoudingen (RMO, 2012).

⁶ LVB: Licht Verstandelijk Beperkten

Normaliseren en ontzorgen

Normaliseren en ontzorgen betekent dat onnodig problematiseren en etiketteren wordt tegengegaan. Erkennen dat gezinnen soms voor lastige opgaven staan, maar dat dit bij het alledaagse leven hoort en dat de meeste gezinnen daarin op eigen kracht of met lichte ondersteuning hun weg vinden. En als dat tijdelijk niet lukt kan een professional helpen om met het gezin duidelijk te krijgen hoe het de balans weer kan herstellen. Daarbij is het belangrijk naar het geheel te kijken, naar alle rollen en taken, en niet de opvoeding te isoleren van de andere uitdagingen waarvoor het gezin staat. Aansluiten dus bij de logica van het gewone gezinsleven. Wellicht biedt het een gezin bijvoorbeeld meer perspectief bepaalde sociale relaties te herstellen dan advies te krijgen bij opvoedproblemen. Door de verbeterde sociale relaties worden hun mogelijkheden vergroot om – ook in de toekomst – vragen over de opvoeding te delen met anderen. Normaliseren en ontzorgen vraagt daarom van professionals te kijken naar het normale alledaagse gezinsleven en de drie samenhangende opdrachten die Erna Hooghiemstra in haar rede beschreef: de onderlinge banden, het financieel en organisatorisch op orde zijn en de verbinding met sociale netwerken. Het is de uitdaging daarbij op zoek te gaan naar de mogelijkheden in plaats van de beperkingen.

AANSLUITEN OP DE KRACHT VAN HET ALLEDAAGSE EN KIEZEN VOOR EENVOUDIGE IN PLAATS VAN COMPLEXE OPLOSSINGEN

Verder betekent normaliseren en ontzorgen dat professionals zich meer laten leiden door *good enough*. Dat zij aansluiten op de kracht van het alledaagse en kiezen voor eenvoudige in plaats van complexe oplossingen. En dat zij niet door complexe oplossingen nieuwe problemen creëren (Scholte, 2010, p. 94). Soms is het bijvoorbeeld voor een gezin voldoende de financiële huishouding weer op orde te krijgen in plaats van doelen te formuleren en aan te pakken op allerlei leefgebieden. Zoals ik zelf ooit als maatschappelijk werker leerde van de taakgerichte hulpverlening (Jagt & Jagt, 2004): pak samen met de cliënten datgene aan wat zij belangrijk vinden en wat ook haalbaar is. Laat andere doelen gerust liggen; in de meeste gevallen zijn cliënten daarna wel in staat dat zelfstandig weer op te pakken. Of het is niet meer nodig, omdat de veranderingen binnen het ene leefgebied een positieve weerslag hebben op andere leefgebieden. Normaliseren en ontzorgen betekent dus ook: eenvoudig houden en beperken.

Krachten benutten en versterken

In mijn ogen ligt in de transformatie de meest wezenlijke uitdaging voor professionals in de rol die zij het gezin en het sociaal netwerk toedichten en de rol die zij daarbij zelf innemen. Soms volstaat het om gelegenheden te creëren, bijvoorbeeld zorgen dat ouders elkaar kunnen treffen zodat zij ervaringen rondom opgroeien en opvoeden kunnen uitwisselen. Als professional grijp je dan op de omgeving in, zonder je met individuele gezinssituaties te bemoeien. In andere situaties is die bemoeienis wel gewenst, maar ook dan is de vraag wat je naar je toetrekt. Onderzoek toont aan dat professionals het sociaal netwerk wel in kaart brengen, maar dat zij mogelijkheden om het systematisch te betrekken bij het ondersteunen van de cliënt, onbenut laten (Van Asselt, Embregts, Hendriks & Frielink, 2010; Van Puyenbroek, Loots, Grietens, Jacquet, Vanderfaeille & Escudero, 2009).

Net als Jeannette Merks (2013), kenniskringlid van het lectoraat, gebruik ik de participatieladder van Pretty (1994) om duidelijk te maken welke rol de professional aan zichzelf, het gezin en het sociaal netwerk kan toedichten.

figuur 3 Participatieladder van Pretty (1994)

Op het laagste niveau 'geen participatie' is het de professional die de besluiten neemt, zonder overleg met het gezin. Bij 'passieve participatie' liggen de planning en de organisatie nog steeds bij de professional, maar wordt het gezin daarover wel geïnformeerd. Bij 'participatie via informatie' wordt het gezin als informatiebron gezien. Op het niveau van 'raadplegen' worden gezinsle-

den gevraagd naar hun mening, behoeften en veranderingswensen. Bij 'functionele participatie' wordt het gezin meer actief betrokken bij het vormgeven van het traject, maar ligt het uiteindelijke besluit nog steeds bij de professional. Op het niveau van 'interactieve participatie', wordt een traject in gezamenlijk overleg vastgesteld. Daarbij zoekt het gezin ook zelf naar hulpbronnen in het sociaal netwerk. Op het hoogste niveau van participatie, 'zelfmobilisatie', maakt het gezin onafhankelijk van de professional keuzes en hebben zij zelf, samen met het netwerk, volledige controle over de planning en uitvoering van activiteiten.

Sociale professionals mogen zich meer richten op een zo hoog mogelijk niveau van participatie en dat betekent terughoudendheid. Niet overnemen, maar stimuleren, samenwerken en faciliteren. Eerst nagaan wat de sociale omgeving te bieden heeft, voordat ondersteuning en hulp door professionals wordt ingezet. Zoals Marlies van Ginneken, van Surplus Welzijn en extern kenniskringlid van ons lectoraat, zegt: "De oplossingen zitten in de mensen zelf. Het is de kunst daar als professional dichtbij te kunnen komen. Zorgen dat mensen weer onderdeel worden van gemeenschappen. Die gemeenschappen met hele eenvoudige middelen stimuleren." (Hooghiemstra, 2013). De gerichtheid op empowerment blijft, maar de rol die de professional daarin speelt, verandert. De benadering voor emanciperende hulpverlening van Van Riet & Wouters (1997) biedt aanknopingspunten om concreet te maken welke rol professionals dienen te spelen bij het benutten en versterken van de kracht van de sociale omgeving. Zij onderscheiden drie vormen van hulpverlening: verzorgen, behandelen en emanciperend hulpverlenen. Kort samengevat: vanuit verzorgen doet de professional iets voor de ander, neemt iemand iets uit handen. Bij behandelen stelt de professional zich op als deskundige die een diagnose stelt en een behandeling uitvoert. Zowel bij verzorgen als bij behandelen is er sprake van een afhankelijkheidsrelatie, levert de burger zich als het ware over en is de professional *in the lead*. Als emanciperend hulpverlener kiest de professional ervoor de ander te begeleiden bij het mobiliseren of intact houden van de eigen mogelijkheden en die van de omgeving. Als sociaal werker moet je tot alledrie in staat zijn, maar de nadruk dient te liggen op emanciperende- oftewel op empowerment gerichte hulpverlening.

HET RISICO VAN THERAPEUTISEREN VAN HET WERKEN MET EIGEN KRACHT EN DIE VAN DE SOCIALE OMGEVING

Deze driedeling in vormen van hulpverlening kunnen we verbinden aan het benutten en versterken van de kracht van het sociaal netwerk. Vanuit verzorgen zal de professional de rol van het gezin in het netwerk (deels) overnemen en bijvoorbeeld zelf netwerkleden mobiliseren. Wat overigens nodig is, als het gezin daar (tijdelijk) niet toe in staat is. De professional die de rol van behandelaar inneemt, zal vanuit de eigen deskundigheid het gezin aanwijzingen geven voor het benutten en versterken van het netwerk. Ook deze rol is zo nu en dan geëigend. Professionals hebben kennis over het functioneren van sociale netwerken en kunnen deze aanwenden om gezinnen te adviseren. Hier dreigt wel het risico van therapeutiseren van het werken met eigen kracht en die van de sociale omgeving. Bijvoorbeeld indien professionals deze kennis omzetten in specialistische behandelingen waaraan zij gezinnen onderwerpen. Bij voorkeur kiest de professional ervoor het gezin te begeleiden in het proces van empowerment door samen op zoek te gaan naar de krachten en mogelijkheden in de sociale omgeving. Zoals Annet Kapteijn (2013), kenniskringlid van ons lectoraat, schrijft "Het gaat dan soms om een simpele vraag aan de keukentafel zoals: Wie is er belangrijk voor jou?". Het gezin is hierbij *in the lead*. De professional beperkt zich, daar waar mogelijk, tot stimuleren en faciliteren.

Veranderde verhoudingen

Positioneren in veranderde verhoudingen, de derde uitdaging, betekent dat niet de professe of organisatie maar de cliënt en diens context centraal staan. Het gaat niet om het aanbod, maar om de behoeften en vragen van burgers. Vanuit een professionele logica is dit vanzelfsprekend, maar die correspondeert niet altijd met de professionele praktijk. In het drukbevolkte veld van professionals en organisaties die zich bewegen in de zorg voor jeugd en gezin, dient de professional zich te profileren, niet zelden uitmondend in concurreren. Te vaak tref ik professionals die afgeven op andere professionals binnen de eigen organisatie of daarbuiten. Dáár zijn gezinnen in ieder geval niet bij gebaat. Ook zijn zij er niet bij gebaat om als een pakketje te worden doorgegeven in de keten van zorg. Zij profiteren meer van een generalist die weet te verbinden:

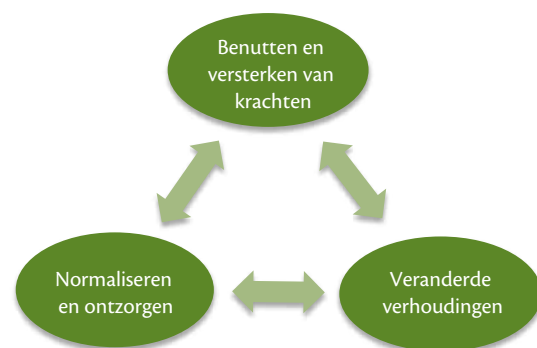
- tussen verschillende leefgebieden
- tussen informeel en formeel netwerk
- en tussen professionals (Scholte en Sprinkhuizen, 2012).

Dat vraagt om samenwerken in plaats van concurreren. En ook meer samenwerking en afstemming tussen domeinen: jeugdgezondheidszorg, welzijn, jeugdzorg, onderwijs. Elkaar respecteren in plaats van diskwalificeren. Samenwerken betekent de verbinding zoeken, co-creëren. Samenwerken heeft geen zin als alle professionals zo ongeveer hetzelfde doen. Ieder moet een duidelijk eigen inbreng

hebben (Boutellier, 2011, p. 19) en dit aan de ander kunnen overbrengen. Dit neemt niet weg dat er veelal sprake is van een grijs gebied; expertise waarover meerdere professionals beschikken. Elkaar daarop beconcurreren staat de verbinding in de weg. Uitgangspunt dient de gezinslogica te zijn – wat doet gezinnen goed – en niet de belangen van organisaties of professionals.

Wisselwerking

Er is sprake van een wisselwerking tussen de drie uitdagingen.

figuur 4 wisselwerking tussen uitdagingen sociale professionals

Bij normaliseren en ontzorgen is het van belang de krachten van gezin en omgeving te benutten en tevens verbindingen te leggen tussen en binnen het informele en het formele netwerk van het gezin. Bij het benutten en versterken van eigen kracht en die van de sociale omgeving is het van belang, in afstemming met het informele en het formele netwerk, de doelen klein en realistisch te houden en het niet te ingewikkeld te maken. In de samenwerking met het informele netwerk en andere professionals ligt de uitdaging ook die zo eenvoudig mogelijk te houden en bovendien te voorkomen dat de bundeling van professionele krachten de eigen krachten van het gezin en die van de sociale omgeving verdringt.

3.3 Realiseren van de uitdagingen

Na het schetsen van de uitdagingen voor sociale professionals verken ik met u hoe deze te realiseren zijn. Daarbij ga ik in op:

- de context waarbinnen de uitdagingen worden gerealiseerd
- de instrumenten die daarvoor beschikbaar zijn
- de weg naar integratie van het nieuwe paradigma in bestaande praktijken.

Een steunende context

Als het om jeugd en gezin gaat zijn we het er inmiddels over eens. Een steunende context is van groot belang. Dat geldt ook voor professionals. Meer en meer realiseer ik mij hoe belangrijk het is om te spiegelen. Normaliseren, gebruik maken van wat er al is, benutten van eigen kracht, waar mogelijk de verantwoordelijkheid bij de ander laten en vertrouwen hebben. Dat moet niet alleen van toepassing zijn op de situatie van jeugdigen en gezinnen, maar ook op die van professionals.

EEN OMGEVING DIE PROFESSIONALS DE RUIMTE GEEFT GEWOON HUN WERK TE DOEN

Een steunende context is een omgeving die professionals de ruimte geeft gewoon hun werk te doen en hen niet lastig valt met complexe vormen van organiseren en verantwoorden. Een context waarin men bij voorkeur niet het roer omgooit, maar gebruik maakt van wat er al is en daarbij aansluit. Een context die stimuleert en faciliteert.

Als we willen dat professionals de eigen kracht van gezinnen en hun omgeving benutten, dan vraagt dit van gemeente en organisaties dat zij de eigen kracht van professionals benutten (Hoijsink & Van Doorn, 2012). De drijfveer van professionals om het goede te willen doen en het goed te doen is een belangrijke kracht. Het is de expertise van de professional om in dialoog met burgers en cliënten te bepalen wat nodig is. Professionals hebben ruimte nodig om te kunnen afstemmen op de omgeving. In de huidige praktijk lijkt het er nog te vaak op dat de cliënt in het protocol of de methodiek moet passen. In toenemende mate schrijft de organisatie (en soms nu ook de gemeente) voor welke methodiek wordt toegepast. Wanneer we de burger en zijn omgeving centraal stellen, dienen we op hen af te stemmen. Die burgers en professionals verschillen en die omgeving is niet statisch maar dynamisch. Een werker moet daarom de ruimte krijgen om verschil te kunnen maken. In het sociaal werk is eclectisch integratief werken lange tijd het hoogste goed geweest (Snellen, 2007). De laatste jaren durfde je daar als sociaal werker bijna niet meer voor uit te komen.

Alsof je maar wat doet. Maar wat je feitelijk doet, is gebruik maken van al je kennis en ervaring om zo goed mogelijk aan te sluiten bij de ander. In wezen is dat een schoolvoorbeeld van Evidence Based Practice (EBP) (Sackett, Rosenberg, Muir Gray, Haynes & Richardson, 1996): gebruik maken van het best beschikbare wetenschappelijke bewijs, de expertise van de werker en de voorkeuren en wensen van de cliënt. Helaas wordt EBP door managers en financiers nogal eens gereduceerd tot gebruik maken van het best beschikbare wetenschappelijke bewijs (Pijnenburg, 2010). En menig werker neemt juist weer te weinig notie van wetenschappelijk bewijs en laat zich vooral leiden door de eigen ervaring en de cliënt (Schilder, 2013). Aan de andere kant is er ook nog niet zo bar veel wetenschappelijk bewijs voor sociale interventies (Van Yperen & Veerman, 2008).

Waar het om gaat is dat in het concrete geval het niet de gemeente of organisatie is die bepaalt wat er moet gebeuren. Een steunende context geeft professionals de verantwoordelijkheid en het vertrouwen om, binnen bepaalde kaders zoals die van de transformatie, gewoon dat te doen wat volgens hen het goede en goed is. Van een professional mag worden verwacht dat deze de verantwoordelijkheid neemt om zijn professie op peil te houden en zodoende ervoor zorgt het goede goed te doen. Daar mag je een professional op aanspreken en die wil zich daarover verantwoorden.

De instrumenten

Voor het realiseren van de drie eerder geschetste uitdagingen (normaliseren en ontzorgen, benutten en versterken van de kracht van jeugdigen, opvoeders en hun sociale omgeving en positioneren in veranderde verhoudingen) staan sociaal werkers niet met lege handen. Zij putten uit een rijk arsenaal van instrumenten: methodieken, benaderingen en interventies. Denk aan bijvoorbeeld de Contextuele Hulpverlening, Oplossingsgerichte Hulpverlening, Sociale Netwerk Strategieën, Signs of Safety, Herstelwerk, Bind-Kracht, Familienetwerkberaden, Wrap Around Care, Casemanagement en Multi Systeem Therapie.

EEN TRAINING GAAT DE PRAKTIJK NIET VERANDEREN

In de praktijk zien wij dat professionals op grote schaal in deze en andere methodieken, benaderingen en interventies worden geschoold. Uiteraard is training van belang bij het je eigen maken van een methodiek, maar een training gaat de praktijk niet veranderen. Het is de professional die

cruciaal is in het al dan niet realiseren van het nieuwe paradigma in de praktijk. Overtuigingen sturen het gedrag. De professional die het nieuwe paradigma niet omarmt, blijft vermoedelijk, ondanks de training, in de praktijk gewoon doen wat hij altijd al deed. En de werker die niet de bijbehorende attitude heeft ontwikkeld, is ongetwijfeld in staat het werken met eigen kracht en sociale netwerken te therapiseren. Uit onderzoek weten we dat *allegiance* - dat is de overtuiging van de werker dat de aanpak zal werken - een belangrijke voorspellende factor is voor de effectiviteit van de hulpverlening (Duncan, Miller, Wampold & Hubble, 2010).

De beschikbare instrumenten bieden technisch houvast, maar de techniek moet passen bij de mens- en maatschappijvisie (= het normatieve) van de professional en een daaruit voortvloeiende attitude (= het persoonlijke). Het sociaal werk kent instrumentele, morele en persoonlijke dimensies (Van der Laan, 1995). Interventies ondersteunen de instrumentele dimensie, maar de morele en persoonlijke dimensie bepalen of een sociaal werker met dat instrument wel uit de voeten kan. Vanuit visie kiest de werker voor instrumenten en de werker interpreteert instrumenten vanuit die eigen visie (Donkers, 2002; Verharen & Nicolassen, 2011).

Implementatie die beperkt blijft tot informeren over de veranderingen en trainen van nieuwe methodieken, benaderingen of interventies, slaat een belangrijke stap over: accepteren en omarmen. Bij veranderingen in zorg is het nodig de betrokken professionals te informeren zodat zij zich kunnen oriënteren op de verandering. En het is vaak nodig te trainen, zodat zij de kans krijgen zich de verandering eigen te maken. Maar daartussen bevinden zich de fasen van inzicht in en acceptatie van de beoogde verandering.

1. Oriëntatie
2. Inzicht
3. Acceptatie
4. Verandering
5. Behoud van verandering

Figuur 5 Fasen in veranderingsprocessen
(Grol & Wensing, 2011, p.95)

Training richt zich op de fase van daadwerkelijke verandering. Voor inzicht en acceptatie zijn andere strategieën nodig, bijvoorbeeld onderlinge toetsing en feedback om te ontdekken dat de huidige werkwijze niet (altijd) bijdraagt aan empowerment. Of discussie om veronderstelde beperkingen aan de nieuwe werkwijze te verkennen. En voor behoud van verandering is feedback

en reflectie op het nieuwe gedrag en de resultaten noodzakelijk, bijvoorbeeld door deze goed te monitoren. In al deze fasen zien we reflectie opdoemen. Niet voor niets stelt Boendermaker “implementeren is reflecteren” (2011, p. 30).

Een implementatiestrategie die zich beperkt tot trainen negeert de persoonlijke en morele aspecten van het werk (Van Doorn, 2008; Van der Laan, 1995) en reduceert de verandering tot enkelsslagleren: weten hoe het hoort. Voor vernieuwing is dubbelslag leren nodig (inzicht/ begrijpen) en voor ontwikkeling drieslag leren (ervoor kiezen en eigen maken) (Swieringa en Jansen, 2005, 75-76). Om de verbinding te maken met de voorgaande paragraaf: een steunende context stimuleert professionals zich te oriënteren op de onderliggende assumpties van methodieken en benaderingen en faciliteert hen om daarop te reflecteren en hierover te discussiëren met collega's. Professionals dienen de verantwoordelijkheid te nemen dit aan te gaan en zo tot een oordeel te komen of deze methodieken en benaderingen bijdragen aan het goede en goed.

Integreren in bestaande praktijken

Een visie ontwikkel je en scherp je aan op basis van kennis, ervaring, reflectie en discussie. Die visie vormt de basis voor het integreren van een nieuwe of veranderde werkwijze. De nieuwe werkwijze moet in je lijf gaan zitten, je moet er als het ware mee vergroeien (Van der Laan, 2006; Sennett, 2008). De vaardigheid om de nieuwe werkwijze toe te passen moet de kans krijgen zich te ontwikkelen, ‘te rijpen’, zoals Sennett zegt (2008). Omgekeerd kan een nieuwe werkwijze ook leiden tot het aanscherpen van een visie. Het is een circulair proces. Van belang is dat het proces loopt, dat het stroomt. Feitelijk gaat het om een leerproces, een leerproces waarbinnen een paradigmashift wordt gerealiseerd. Een nieuw paradigma realiseer je niet op papier, maar in de praktijk. Denken en doen moeten we niet scheiden (Van der Laan, 2006, p. 27).

**EEN NIEUW PARADIGMA REALISEER JE NIET OP PAPIER,
MAAR IN DE PRAKTIJK**

Het is een kwestie van gewoon doen. Ervaring opdoen in de praktijk, maar niet zonder daar systematisch op te reflecteren en ervan te leren. Naast trainen zijn vormen van intervisie en

supervisie van belang in dit leertraject. Daar hebben professionals de kans ervaringen uit te wisselen. Samen te leren van *good practices*, maar ook van ervaringen die de grenzen, beperkingen en dilemma's zichtbaar maken.

Sennett stelt dat het fundament van vakmanschap – en zo mag ik sociaal werk graag beschouwen – bestaat uit drie basale talenten: lokaliseren, bevragen en uitbreiden (2008, p. 309). Deze talenten worden aangesproken in intervisie en supervisie. Bij lokaliseren gaat het om het concretiseren; om concrete situaties te selecteren die er toe doen en waarvan valt te leren. Bevragen betekent dat je nadent over de concrete situatie, deze situatie nader onderzoekt en wilt weten hoe het werkt. Uitbreiden veronderstelt dat je de betekenis van de situatie vergroot; dat je de transfer kunt maken naar andere situaties of domeinen en zodoende je vaardigheid vergroot of je werkwijze kunt veranderen. Lokaliseren, bevragen en uitbreiden gebeurt in de praktijk, tijdens het werk, door Schön (1983) *reflection-in-action* genoemd. Veel daarvan blijft impliciet en leidt tot taciete kennis, tot onbewuste bekwaamheid. Intervisie en supervisie bieden mogelijkheden dit te expliciteren. Dat draagt bij aan het vergroten van bewuste bekwaamheid van de professional en het overdraagbaar maken van de opgebouwde expertise. Integreren van de veranderingen in de bestaande praktijk vraagt daarom om het organiseren van leertrajecten.

Schilder (2013) toont aan dat beleidsmakers een voorkeur hebben voor rationele leerprocessen, bijvoorbeeld het overdragen van theorieën en het trainen van nieuwe, bewezen interventies. Sociaal werkers neigen naar persoonsgerichte leerprocessen, bijvoorbeeld het uitwisselen van ervaringen in intervisie. Voor het integreren van de veranderingen in de praktijk zijn beide van waarde. Eenzijdig vertrouwen op zelfsturing in leerprocessen is volgens Schilder naïef. De waan van alle dag staat professionals daarbij in de weg. Een steunende context faciliteert en verplicht een professional de professionaliteit op peil te houden. Schilder pleit daarom voor hybride organisatie-modellen, waarin ervaringsleren en theoretisch leren en zelfsturing en bureaucratische sturing worden gecombineerd.

In dergelijke leertrajecten ontstaan vragen die zich lenen voor nader onderzoek. Het is daarom zinvol dat professionals, docenten, studenten en onderzoekers in deze leertrajecten met elkaar optrekken. Samen onderzoekend leren hoe de uitdagingen te realiseren zijn en waar dat toe leidt. Om in de termen van Wenger (1998) te spreken: om de uitdagingen in de zorg voor jeugd en gezin te kunnen realiseren zijn *Communities of Practice* nodig. Leergemeenschappen, academische werkplaatsen, waarin de deelnemers elkaar van input voorzien, van elkaar leren en samen werken aan het verbeteren van het sociaal werk en het onderwijs voor sociale professionals. Bij

voorkeur maken ook degenen waar het in wezen om gaat deel uit van de community: jeugdigen en opvoeders. Zij kunnen professionals, docenten, studenten en onderzoekers bij de les houden door vanuit hun perspectief en ervaring feedback te geven. Zo breng je de gezins- en professionele logica bij elkaar.

3.4 Opleiden van toekomstige professionals

De drie uitdagingen voor sociale professionals (normaliseren en ontzorgen, benutten en versterken van de kracht van gezinnen en hun sociale omgeving en het positioneren in veranderde verhoudingen) vragen niet alleen om een concretisering en realisering in bestaande praktijken, maar ook in de opleidingen voor sociale professionals. In de praktijk komen wij met regelmaat de vraag tegen of opleidingen toekomstige professionals wel voorbereiden op de veranderingen die zich binnen zorg en welzijn voltrekken. En zijn de studenten die zich tot Sociale Studies agetrokken voelen wel de persoonlijkheden waar de praktijk op zit te wachten? Wat zijn hun motieven om voor sociale studies te kiezen?

Naar mijn mening en ervaring is het vrij eenvoudig. Studenten die voor sociale studies kiezen, willen van betekenis zijn voor anderen. En dat is ook precies wat de zorg voor jeugd en gezin nodig heeft. Maar welke ideeën hebben deze studenten over hoe je van betekenis voor een ander kunt zijn? Hoe verhouden die ideeën zich met de uitgangspunten van de transformatie? Studenten komen binnen met beelden van het goede en goed en deze kunnen op gespannen voet staan met de veranderingen die in zorg en welzijn plaatsvinden. Ook hier is spiegelen op zijn plaats. In het verandertraject voor professionals hebben we gezien dat cruciaal is of zij de uitgangspunten van de transformatie omarmen. Dat hun visie het gedrag stuurt en dat nieuwe ervaringen kunnen leiden tot aanscherping van die visie. Voor het onderwijs betekent dit dat explicitering van de visie van de student en confrontatie met de uitgangspunten van de transformatie niet vroeg genoeg kunnen beginnen. En hierbij gaat het niet alleen om de transformatie in de zorg voor jeugd. Vergelijkbare uitgangspunten zien we terugkomen in Welzijn Nieuwe Stijl en de transities in de gezondheidszorg. Het gaat om samenlevingsbrede veranderingen waartoe opleidingen zich dienen te verhouden.

Femke Gijsbers (2013), kenniskringlid van ons lectoraat, stelt dat de opleidingsprofielen voldoende aansluiten bij de uitgangspunten van de transformatie, maar dat het de vraag is hoe opleidingen dit vervolgens uitwerken in hun curricula. Hoeveel gewicht en aandacht krijgt de nieuwe rol van de professional in het onderwijs? En hoe worden studenten op deze nieuwe rol voorbereid?

Het merendeel van het onderwijs in het hbo is competentiegericht. Deze vorm van onderwijs biedt alle kansen voor het ontwikkelen van de beoogde attitude, mits er een goede balans is tussen kennis, vaardigheden en houding. In het huidige klimaat van het hbo lopen we het risico dat het onderwijs doorslaat naar objectief meetbare resultaten, waarbij de attitudeontwikkeling in het geding komt. Je kunt wel meten of iemand bijvoorbeeld het sociaal netwerk in kaart kan brengen, maar dan meet je een vaardigheid en kennis. Dat hoeft nog niets te zeggen over de attitude die de ander heeft. Zoals de leertrajecten voor professionals zich niet kunnen beperken tot kennisoverdracht en training, geldt dit ook voor het onderwijs van studenten. Reflectie, discussie en debat zijn hard nodig om studenten de kans te geven aan oordeelsvorming te werken. Stimuleren en faciliteren van een onderzoekende houding, een nieuwsgierigheid naar het goede en goed. Er is evenwichtige aandacht nodig voor de instrumentele, morele en persoonlijke ontwikkeling van studenten.

Van docenten, degenen die het onderwijs ontwikkelen en uitvoeren, vraagt dit dat zij een nauwe verbinding onderhouden met de beroepspraktijk. Op de voet volgen van de ontwikkelingen, deze doorvertalen naar onderwijs en hierover het debat voeren met studenten. Docenten die een baan in het onderwijs en een baan in het werkveld combineren, docenten die met regelmaat in het werkveld op stage gaan en docenten die als kenniskringlid vanuit een lectoraat in de praktijk onderzoek doen, zijn hierbij van grote betekenis.

Voor studenten is het van belang dat zij al vroeg in de opleiding in contact komen met de beroepspraktijk door stages en opdrachten. Dat zij kunnen zien en ervaren hoe professionals praktijk maken van het nieuwe paradigma en welke dilemma's zich daarbij aandienen. Dat zij de kans krijgen in contact te komen met jeugdigen en gezinnen om te zien en te horen waaraan zij behoefte hebben en wat hen daadwerkelijk verder helpt. Hier ligt een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor onderwijs en praktijk: de opleiding moet hiervoor ruimte maken in het curriculum, de praktijkorganisaties en professionals dragen bij door studenten toegang tot hun werk te bieden via gastcolleges, opdrachten en stageplaatsen.

Tevens is het ook in het onderwijs van belang niet te veel te willen, stil te staan bij wat haalbaar en *good enough* is in vier studiejaar. Voor de praktijk is het van belang je te realiseren dat het om startbekwame professionals gaat die nog veel te leren hebben als zij aan het werk gaan. Specialisatie en verdieping die binnen de context van de betreffende organisatie nodig zijn, zullen veelal nog tijdens het werk verworven moeten worden. Menig organisatie in de jeugdzorg speelt daar al op in door bijvoorbeeld traineeships aan te bieden. En ook de beroepsregistratie van sociale professionals en jeugdzorgwerkers stimuleert een doorgaande ontwikkeling tijdens de beroepsuitoefening.

4. Boodschappen voor beleid, professionals en onderwijs

AANSLUITEN BIJ WAT GEZINNEN GOED DOET EN GEWOON DOEN

Concluderend hebben wij een aantal boodschappen voor de praktijk, het onderwijs en het beleid. Om te starten met de titel van deze rede: sluit aan bij de kracht van het alledaagse! Dat betekent aansluiten bij wat gezinnen goed doet en gewoon doen.

Het doet gezinnen goed als het beleid zich primair richt op het versterken van de mogelijkheden van gezinnen, en zich in de keuzes voor uitwerking van het beleid laat leiden door de gezinslogica. Als het beleid zich niet beperkt tot de opvoeding, maar een faciliterende rol speelt in verschillende leefscenen en zich rekenschap geeft van de samenhang der dingen in een gezin. Het vraagt om professionals die integraal werken en gericht zijn op empowerment.

Het doet gezinnen ook goed als professionals vanuit het beleid de ruimte krijgen verschil te maken, waardoor zij kunnen aansluiten bij de alledaagse kracht van het betreffende gezin. Dat betekent dat het beleid zich beperkt tot de kaders en de maatschappelijke doelen en de concretisering aan gezinnen en professionals overlaat. En het doet gezinnen goed als zij zijn ingebed in sociale netwerken en professionals in staat zijn de krachten hiervan te zien, te benutten en te versterken. Dat betekent dat in het onderwijs voor toekomstige professionals het werken met de sociale omgeving een prominente plaats dient te krijgen.

Ook 'gewoon doen' kunnen we doortrekken naar diverse niveaus. Geef gezinnen de kans het gewoon te doen zoals zij het goed genoeg vinden. Ook 'gewoon doen' in de betekenis van aansluiten bij het alledaagse als expertise van sociale professionals. Gewoon doen in het organiseren van het werk en in de samenwerking met andere professionals. Niet onnodig complex maken en aansluiten bij wat er al is.

Maar wij pleiten ook voor gewoon doen in de zin van 'aan de slag gaan', gewoon beginnen. Uitgaan van de kracht van gezinnen én professionals en hen de kans geven het nieuwe paradigma in de praktijk te realiseren. Denken en doen niet scheiden. Een context bieden waarin het mogelijk is te discussiëren over uitgangspunten en te reflecteren op ervaringen. Concretiseren van de uitgangspunten van de transformatie tot een praktijk, gebeurt in de praktijk door het gewoon te doen en door gewoon te doen wat gezinnen goed doet.

5. Het onderzoeks- programma van het lectoraat

De naamgeving van het lectoraat verraadt onze oriëntatie: jeugd, gezin én samenleving. Wij richten ons op jeugdigen en gezinnen in hun brede context en kiezen voor een onderzoeksprogramma met een sociaal-ecologisch perspectief (Bronfenbrenner, 1979).

In dit programma willen wij op zoek naar het gewone, het normale, naar de alledaagse krachten van gezinnen, de sociale omgeving en professionals. Waaruit bestaat de kracht van het alledaagse, en hoe kunnen we die benutten? Hoewel er veel wordt verwacht van het benutten en versterken van de eigen krachten en die van het sociaal netwerk, is er nog weinig kennis over of dit werkt en hoe dit werkt (Bartelink, 2012).

MONITOREN EN EVALUEREN VAN PRAKTIJEN WAAR PROFESSIONALS WERK MAKEN VAN DE UITGANGSPUNTEN VAN DE TRANSFORMATIE

Het lectoraat wil leren van ervaringen door het monitoren en evalueren van praktijken waar professionals werk maken van de uitgangspunten van de transformatie; waar professionals het gewoon doen. Daarbinnen nemen we de ruimte aandacht te besteden aan de vragen die de kritische professionals bij deze uitgangspunten formuleren. Wij bewegen mee met de paradigmashift, maar ook tegen. Het gaat ons er niet om dit paradigma te realiseren, maar om het verbeteren van de zorg voor jeugd en gezin. Wij willen onderzoeken of en hoe dit nieuwe paradigma daaraan bijdraagt: waar wel, waar niet en vooral hoe. Bouwen aan kennis over de succesfactoren, maar ook de beperkingen.

Engbersen (2009) pleit voor een bijsluiters bij beleidsmaatregelen. Een bijsluiters zoals bij medicijnen, waarmee de gebruiker wordt geïnformeerd over mogelijke bijwerkingen. Die bijwerkingen, bekend uit onderzoek en ervaring, worden vermeld zodat de arts en de patiënt zich daartoe op voorhand kunnen verhouden en eerder symptomen herkennen die op deze bijwerkingen duiden, waardoor ze tijdig kunnen ingrijpen. Zo'n bijsluiters lijkt ons ook wenselijk bij het nieuwe paradigma voor de zorg voor jeugd en gezin. Vanuit de ervaring van professionals en uit onderzoek naar de praktijk kunnen we inmiddels, zoals wij in deze rede lieten zien, een aantal mogelijke bijwerkingen en beperkingen voorspellen.

We weten dat er grenzen zijn aan de eigen kracht en die van de sociale omgeving. Dat sommige gezinnen meer van hun sociale omgeving kunnen verwachten dan andere en dat sommige

situaties of problemen zich minder lenen om daarvoor hulpbronnen in het sociaal netwerk aan te boren. Dat verantwoordelijkheid overlaten en vertrouwen geven op gespannen voet kan staan met het borgen van veiligheid. En dat belangen van organisaties en professionals de samenwerking met het informele en het formele netwerk in de weg kunnen staan.

Deze bijsluiter is niet compleet en willen wij als lectoraat verder aanvullen en uitwerken. Met ons onderzoeksprogramma richten wij ons primair op kennisontwikkeling over de rol van professionals in het benutten en versterken van de eigen kracht van gezinnen en hun sociale omgeving. Belangrijke vragen in dit programma zijn:

- Wat betekent het voor sociaal werkers om aan te sluiten bij het alledaagse, hoe doe je dat en wat levert dat op?
- Wat zijn mogelijkheden en de grenzen van de eigen kracht en die van de sociale omgeving bij verschillende doelgroepen?
- Hoe kunnen sociaal werkers de alledaagse kracht van gezinnen en die van de sociale omgeving benutten en versterken?
- Hoe wordt daarbij de verantwoordelijkheid verdeeld tussen burgers, sociale omgeving, professionals, organisaties en gemeente?
- Hoe kunnen sociaal werkers bij het benutten en versterken van de kracht van gezinnen en hun sociale omgeving de samenwerking vormgeven tussen informeel en formeel netwerk, tussen professionals binnen en tussen de 0e, 1e en 2e lijn?

Dergelijke vragen pakken wij op in kortdurende projecten bijvoorbeeld met studenten in het kader van hun afstuderen en binnen langer durende samenwerkingsrelaties, waarin professionals, docenten, onderzoekers, studenten, jeugdigen en opvoeders gezamenlijk optrekken en een Community of Practice vormen. De eerste projecten en samenwerkingsrelaties zijn inmiddels gestart of in voorbereiding met:

- Amarant, een instelling die zich richt op mensen met een verstandelijke beperking, over de wijze waarop in Ouder-Kind projecten de eigen kracht van gezinnen en de sociale omgeving wordt benut en versterkt.
- Het Centrum voor Jeugd & Gezin (CJG) in Breda waar de ervaringen van CJG-ouders in beeld worden gebracht.
- Surplus, een welzijnsorganisatie in Brabant, om in diverse projecten zichtbaar te maken hoe de professionals aansluiten bij het alledaagse en sociale netwerken versterken.

- De gemeente 's-Hertogenbosch om de nieuwe wijkaanpak in de zorg voor jeugd te monitoren en te evalueren.
- Het CJG in 's-Hertogenbosch om de samenwerking tussen 0e, 1e en 2e lijn in diverse pilots te evalueren.
- Tranzo, die onderzoek doen naar het benutten en versterken van het sociaal netwerk in de 2e lijn.

De vraag van de praktijk zal leidend zijn voor het onderzoekdesign, waarbij wij wel - zoals collega Sjaak Khonraad (2011) - een voorkeur hebben voor handelingsonderzoek (Boog, 2007; Coenen & Khonraad, 2003; Tromp 2004, 2006). Onderzoek waarin professionals, docenten, studenten en onderzoekers samen met jeugdigen en opvoeders werken, onderzoeken, ontwikkelen en leren. Ook zoeken wij graag de verbinding en samenwerking met collega-lectoren binnen en buiten Avans en met andere kennisinstututen zoals Nji en Tranzo. Gezamenlijk optrekken, zoals de professionals in de praktijk, in de zorg voor jeugd & gezin. Via lokaliseren, bevragen en uitbreiden werken we gezamenlijk aan het uitbreiden van kennis, inzicht en handelingsrepertoire in het benutten en versterken van de alledaagse kracht van gezinnen en hun sociale omgeving.

6. Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2012) *Centra voor Jeugd en Gezin in gemeenten; een samenwerkingsproject met gemeentelijke rekenkamers*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Asselt-Goverts, A.E. van, Embregts, P.J.C.M., Hendriks, A.H.C., & Frielink, N. (2011) Werken met sociale netwerken van mensen met een lichte verstandelijke beperking. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 50, 112-128.
- Azghari, Y. (2013) Eigen kracht en communicatie in gezinnen met een Marokkaanse achtergrond. In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht*. 's-Hertogenbosch: Avans hogeschool.
- Bakker, K., H. Kooijman en J. Prakken (2013) *Om het kind: Visies op een ander jeugdstelsel*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.
- Bartelink, C. (2012) *Wat werkt bij het versterken van het sociale netwerk van gezinnen?* Utrecht: Nederlands Jeugd instituut.
- Bauman, Z. (2003) *Liquid Love. On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Boendermaker, L. (2011) *Implementeren is reflecteren. Evidence based werken en de implementatie van interventies in de jeugdzorg*. Amsterdam: HvA Publicaties.
- Boog, B. (2007) Handelingsonderzoek of Action Research. *Kwalon* 34,12(1), 13-19.
- Boutellier, H. (2011) *De improvisatiemaatschappij : over de sociale ordening van een onbegrensde wereld*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Broek, A. van den, Kleijnen, E en Bot, S. (2012) Kwetsbare gezinnen in Nederland. Bijlage 3 in: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling *Ontzorgen en Normaliseren. Naar een sterke eerste lijns Jeugd- en gezinszorg*. Den Haag: RMO.
- Bronfenbrenner, U. (1979) *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bucx (red.) (2011) *Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Cardol, G. (2012) *Eerst denken en dan doen. Over het versterken van de eigen kracht en het beter benutten van het sociale netwerk*. Heerlen: Zuyd Onderzoek.
- Claeijs, M. (2013) Grenzen, verantwoordelijkheid en samenwerking. In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht*. 's-Hertogenbosch: Avans hogeschool.
- Coenen, H., Khonraad, S. (2003) Inspirations and Aspirations of Exemplarian Action Research. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 13: 439–450.
- Conceptwetsvoorstel Jeugdwet. Memorie van Toelichting, Den Haag: ministerie van VWS en ministerie van V&J, 18 juli 2012.

- Covey, S.R. (1997) *The seven habits of highly effective families*. New York: St. Martin's Press.
- Cox, S., Hartog, J. den, Hooghiemstra, E., de Kuyper, H. (2013) Zo doen we dat in Brabant: ondernemende burgers in deze tijd. *PON jaarboek 2013*. Tilburg: het PON.
- Diekstra, R. F. W. (2003) *De grondwet van de opvoeding*. Uithoorn: Karakteruitgevers.
- Donkers (2002) *Veranderkundige modellen*. Soest: Uitgeverij H. Nelissen.
- Doorn, L. van (2008) *Sociale professionals en morele oordeelsvorming*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Duncan, B.L., Miller, S.D., Wampold, B.E & Hubble, M.A. (2010) *The heart and soul of change. Delivering what works in therapy*. Washington DC: American Psychological Association.
- Engbersen, G. (2009) *Fatale Remedies. Over onbedoelde gevolgen van beleid en kennis*. Amsterdam: Pallas Publications-Amsterdam University Press.
- Ewijk, H. van (2010) *Maatschappelijk werk in een sociaal gevoelige tijd*. Amsterdam: SWP.
- Ewijk, H. van, Spierings, F., Wijnen-Sponselee, R. (2007) *Basisboek social work. Mensen en meedoen*. Amsterdam: Boom.
- Freidson, E. (2001) *Professionalism: The third logic*. Cambridge: Policy Press.
- Gijsbers, F. (2013) De handjes minder laten wapperen: een opdracht voor de hogere sociaal agogische opleidingen. In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Gray, M. (2011) Back to Basics: A Critique of the Strengths Perspective in Social Work. *Families in Society: the journal of contemporary human services*. 92, 1, 5-11.
- Hawkins, R.L., Maurer, K. (2012) Unravelling Social Capital: Disentangling a Concept for Social Work. *British Journal of Social Work*. 42, 353-370.
- Hermanns, J. (2009) *Het opvoeden verlerd*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Hilhorst, P. en Zonneveld, M. *De gewoonste zaak van de wereld: Radicaal kiezen voor de pedagogische civil society*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Hoijsink, M., Doorn, L. Van (2012) Professionele kracht in bestuurlijk turbulente tijden. *Maatwerk*. 1, 2-5.
- Hooghiemstra, E. en Pool, M. (2003) *Tussen Partners: gezamenlijke beslissingen gedurende de levensloop*. Den Haag: De Nederlandse Gezinsraad.
- Hooghiemstra, E. (2009) *Het gezin binnenstebuiten: Over het belang van gezinnen en gezinsbeleid in relatie tot het Centrum voor Jeugd en Gezin*. Lectorale rede 19 juni 2009, Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Hooghiemstra, E., Verharen, L. (2013) Het is niet de vraag 'of', maar de vraag 'hoe'. Vragen uit de praktijk rondom de transitie van de jeugdzorg. In: Kwekkeboom, R., Heijst, P. van (2013) *Tinteling. Lustrumboek lectoren Zorg & Welzijn* (verschijnt april 2013).
- Hooghiemstra, E. (2013) De uitdaging zit aan de voorkant. In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Jagt, N., Jagt, L. (2004) *Taakgerichte hulpverlening in social work*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Kapteijn, A. (2013) Werken met een sociaal netwerk: van visie naar doen. In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Khonraad, S. (2011) *Integrale veiligheid als reflexieve praktijk*. Breda: Avans Hogeschool.
- Kiene, A. (2010) Samen uit de opvoedingskramp. In: *de Volkskrant*, 24 augustus 2010.
- Knijn, T., Nunen, A. van, Avort, A. van der. *Zorgend vaderschap. Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 20, 3, 70-97.
- Knijn, T. (1999) Strijdende zorglogica's in de kinderopvang en de thuiszorg: marktprincipes in de sociale zorg. In: C. Brinkgreve en P. van Lieshout (red.), *Geregelde gevoelens. Collectieve arrangementen en de intieme leefwereld*. Maarssen: Elsevier/De Tijdstroom.
- Komter, A., Burgers, J., Engbersen, G. (2004) *Het cement van de samenleving. Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Komter, A. (2005) *Solidarity and the Gift*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koning, Y., Wijtsma, H. (2013) Een inkijkje in de werking van het betrekken van het netwerk. In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Koolen, J. (2013) Professionals over het inzetten van het netwerk van mensen met een licht verstandelijke beperking: Ons een zorg? In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Laan, G. van der (1995) *Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk*. 4e druk. Utrecht: SWP.
- Laan, G. van der (2003) De loskoppeling van vraag en aanbod in de jeugdzorg. *Pedagogiek*. 23, 1, 3-10.
- Laan, G. van der (2006) *Maatschappelijk werk als ambacht: inbedding en belichaming*. Utrecht: B.V. Uitgeverij SWP.
- Lamb, E.M. (2004) *The role of the father in child development*. Hoboken: Wiley & Sons.
- Linders, L. (2010) *De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. Den Haag: SdU.

- Melief, W., Flikweert, M., Broenink, N. (2002) *"Heeft u er wat aan gehad? Bent u tevreden?" Cliëntenraadpleging met het Sater-systeem in het maatschappelijk werk* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Merks, J. (2013) Multifocale samenwerking; verschuiving van perspectief. In: Hooghiemstra, E., Verharen, L. *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht.* 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Mol, A. (1997) Klant, burger, zieke. Het goede in drie talen. In Verkerk, M. (red.) (1997) *Denken over zorg. Concepten en praktijk.* Utrecht: Elsevier/de Tijdstroom.
- Nibud, ism CentiQ (2010) *Financiële Opvoeding 2010.* Utrecht: Nibud.
- Noordergraaff, M., Vierwind, G. (2013) *Hulpverlening aan jeugd en gezin. Systeemgericht werken met adolescenten.* Bussum: Coutinho.
- Nussbaum, M. (2011) *Niet voor de winst: waarom de democratie de geesteswetenschappen nodig heeft.* Amsterdam: uitgeverij Ambo.
- Nussbaum, M. (2012) *Mogelijkheden scheppen: een nieuwe benadering van de menselijke ontwikkeling.* Amsterdam: uitgeverij Ambo.
- Oostrik, H., Schilder, L. (2001) *Leren van dilemma's in de onvrijwillige hulpverlening.* Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Opbroek, H. (2013) Verbinden en schakelen. De uitgangspunten van de transitie jeugdzorg in perspectief. In: E.Hooghiemstra en L. Verharen *Krachten in de zorg voor jeugd en gezin. Ervaringen en verwachtingen in kaart gebracht.* 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Pijnenburg, H. (2010) Zorgen dat het werkt. In: Pijnenburg, H., Hermanns, J., Yperen, T. van, Hutschemaekers, G., Montfoort, A. van (2010) *Zorgen dat het werkt. Werkzame factoren in de zorg voor jeugd.* Amsterdam: SWP.
- Pretty, J.N. (1994) Alternative systems of inquiry for sustainable agriculture, *IDS Bulletin*, 25, 2, 37-49
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* New York: Simon & Schuster.
- Puyenbroek, H. van, Loots, G., Grietens, H., Jacquet, W., Vanderfaeille, J., Escudero, V. (2009) Intensive family preservation services in Flanders: an outcome study. *Child and Family Social Work*, 14, 222-232.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2012) *Ontzorgen en normaliseren. Naar een sterke eerstelijns jeugd- en gezinszorg.* Den Haag: RMO.
- Reijmerink, W. (2012) *Zorg voor duurzaamheid. Signalement.* Den Haag: ZonMw.
- Riet, N., Wouters, H. (1997) *Helpen = Leren. Emanciperende hulpverlening als methode van het maatschappelijk werk.* Assen: Van Gorcum.
- Rogers, E.M. (1995) *Diffusion of innovations.* New York: The Free Press.
- Sackett, D., Rosenberg, W., Muir Gray, J., Haynes, R. Richardson, W. (1996) Evidencebased medicine: what it is and what it isn't. *British Medical Journal*, 312, 71-72.
- Schilder, L. (2013) *Leren dat maatschappelijk werkt. Het versterken van de beroepsidentiteit van de maatschappelijk werker door middel van leerprocessen op en rond de werkplek.* Proefschrift Universiteit voor Humanistiek. Delft: Eburon.
- Schilder, L. en K. Kwakman (2005) Het versterken van de professionele identiteit door leren in gemeenschappelijkheid. *Sociale Interventie*, 3, 17-29.
- Schilder, L. & Wouters, P. (1997) Kwaliteit in het maatschappelijk werk: een dialogische kwestie. In: H.Nijenhuis, *De lerende professie*, Utrecht: SWP.
- Scholte, M. (2010) *Oude waarden in nieuwe tijden. Over de kracht van maatschappelijk werk in de 21e eeuw.* Hogeschool INHolland.
- Scholte, M., Van Splunteren, P. (2007) *Opgelet : systematisch signaleren in het maatschappelijk werk.* Bussum: Coutinho.
- Scholte, M., Sprinkhuizen, A., Zuithof, M. (2012) *De generalist. De sociale professional aan de basis : portretten en conceptuele verkenningen.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Schön, D.A. (1983) *The reflective practitioner. How professionals think in action.* New York: Basic Books, Inc. Publishers.
- Sectorraad Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs (2008) *Vele takken één stam. Kader voor de hogere sociaal-agogische opleidingen. Profilerings sociaal-agogische opleidingen.* Amsterdam: SWP.
- Sennett, R. (2008) *De ambachtsman. De mens als maker.* Amsterdam: Meulenhoff.
- Slager, M. (2012) *De banaliteit van het goede.* Proefschrift Universiteit voor Humanistiek. Castricum: F&N Eigen Beheer.
- Sluiter, S. (2010) *Signalering in het sociaalagogisch werk : met het oog op de samenleving.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Snellen, A. (2007) *Basismodel voor methodisch hulpverleners in het maatschappelijk werk. Een eclectisch-integratieve aanpak.* derde herziene druk. Bussum: Coutinho.
- Sprinkhuizen, A. (2012) Op de schouders van reuzen. In: Sprinkhuizen, A., Scholte, M. (2012) *De sociale kwestie hervat. De Wmo en sociaal werk in transitie.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Steketee, M., Jonkman, H., Mak, J., Aussems, C., Huygen, A., Roeleveld, W. (2012) *Communities that Care in Nederlandse Steden: Resultaten van een vierjarig experimentaal onderzoek.* Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

- Steyaert, J. (2012) Sociale wetenschappers over sociale netwerken. In: Steyaert, J., Kwekkeboom, R. (2012) *De zorgkracht van sociale netwerken*. Utrecht: Movisie.
- Stultjens, E. en M. Blanken (2011) *En Profile: patronen in het beroep op de jeugdzorg 2009*. Tilburg: het PON.
- Swieringa, J., Jansen, J. (2005) *Gedoe komt er toch : zin en onzin over organisatieverandering*. Schiedam: Scriptum management.
- Tonkens (2008) *Herwaardering voor professionals, maar hoe?* ROB-lezing, 9 september 2008. www.zorggeenmarkt.nl/opinie/081031rob-lezing.pdf geraadpleegd 25-02-2013.
- Transitiecommissie Stelselherziening Jeugd (2013) *Eerste rapportage*. Den Haag: Transitiecommissie Stelselherziening Jeugd.
- Tromp, C. (2004) *Breedbeeld wetenschap*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Tromp, C (2006) Action Research als relevante vorm van interventieonderzoek. *Sociale Interventie*, 15(4), 33-41.
- Tweede Kamer (2010) *Evaluatie van de Wet op de Jeugdzorg (TK 32 202, nr.5, 2009/2010)*. Den Haag: Tweede Kamer.
- Tweede Kamer (18 juli 2012) *Conceptwetsvoorstel Jeugdwet, inclusief Memorie van Toelichting*. Den Haag: Tweede Kamer.
- Verdonkschot, M.M.L., Witte, L.P., Reichrath, E., Buntinx, W.H.E., & Curfs, L.M.G. (2009) Community participation of people with an intellectual disability: A review of empirical findings. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, 303-318.
- Verhaeghe, P. (2011) *Het einde van de psychotherapie*. Amsterdam: Bezige Bij.
- Verhagen, S. (2005) *Zorglogica's uit balans. Het onbehagen in de thuiszorg nader verklaard*. Utrecht: Uitgeverij de Graaff.
- Verharen, L. (2010) *Psychosociale hulpverlening voor naasten van traumapatiënten. Doorbreken van de cirkel van verdriet*. Proefschrift Universiteit voor Humanistiek. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Verharen, L. & Nicolassen, A., (2011) *Maatschappelijk werk in de breedte. Reflectie op interventiekeuzes*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Vries, S. de (2012) *Eropaf ... en dan? De rol van Maatschappelijk Werk in het Nieuwe Welzijn*. Amsterdam: SWP.
- Waaldijk, B. (1996) *Het Amerika der vrouw. Sekse en geschiedenis van maatschappelijk werk in Nederland en de Verenigde Staten*. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Wenger, E. (1998) *Communities of Practice: Learning, Meaning and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg (2010) *Jeugdzorg dichterbij*. Den Haag: Tweede Kamer.
- Winter, M. de (2005) Pedagogische verwaarlozing van het publieke kind. Naar de herwaardering van het algemeen belang als opvoedingsdoel, *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 44, 12, 82-94.
- Winter, M. de (2011) *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Van achter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Yperen, T.A. van, Veerman, J.W. (2008) *Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*. Delft: Eburon.
- Zeijl, E. en van Egten, C. (2008) Over opvoeden gesproken... *Jeugdbeleid*, 2, 1, 25-35.

7. Dankwoord

Ter afsluiting van deze duo-rede willen wij graag een woord van dank uitspreken. Om te beginnen het College van Bestuur van Avans Hogeschool voor de kans die het ons heeft gegeven om samen dit lectoraat tot ontwikkeling te brengen. De directies van Sociale Studies in 's-Hertogenbosch en Breda die zeer belangrijk zijn geweest voor de totstandkoming van dit lectoraat en die ons stimuleren en faciliteren om er een mooi lectoraat van te maken.

Wij bedanken de kenniskring voor hun enthousiaste, bevlogen en actieve inzet: Youssef Azghari, Mario Claeijs, Femke Gijsbers, Annet Kapteijn, Joyce Koolen, Jeannette Merks en Hans Opbroek. En de externe kenniskringleden die ons helpen de praktijk naar binnen te brengen: Marlies van Ginneken van Surplus Welzijn en Henriette Wijtsma en Ynske de Koning van Bureau Jeugdzorg Noord-Brabant. Wij prijzen ons gelukkig met deze club. Het is voor ons een bijzonder inspirerende werkomgeving. Naast de kenniskringleden hebben wij in het eerste lectoraatsjaar kennis mogen maken met diverse andere docenten van Avans die samen met ons willen werken aan de verbinding tussen onderwijs en het lectoraat. Wij verwachten samen met hen de komende jaren nog mooie dingen te doen. Dorry Ten Herkel, ondersteuner van het lectoraat, is onze rots in de branding. Wij gunnen iedere lector een Dorry.

Astrid Damen droeg, samen met Dorry, zorg voor de voorbereidingen van deze installatie.

Na een jaar verkenning van de vragen van bestuurders, managers, professionals, jeugdigen en opvoeders bij de transformatie zijn in februari de eerste vervolgprojecten gestart. Wij kijken uit naar de verdere samenwerking in deze en toekomstige projecten met Amarant, Surplus, de gemeente 's-Hertogenbosch, de gemeente Breda, de Centra voor Jeugd & Gezin in 's-Hertogenbosch en Breda en Tranzo.

Daarnaast willen wij een aantal personen bedanken die bereid zijn geweest feedback te geven op deze rede: Lies Schilder, Esther de Vries, Ellen Schuurman en André Nicolassen. Veel dank voor het delen van jullie inzichten en expertise en het kritisch meekijken.

Beiden combineren wij het werk bij Avans met een andere functie. Dank aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en het PON die deze combinatie mogelijk maken.

Ook lectoren hebben baat bij een steunende context. Die bestaat uit vele gezichten, maar bovenal uit degenen waar wij het alledaagse leven mee delen: Ger, Noah en Nico. Zij geven ons de kans dit werk te combineren met alle andere levensopgaven en helpen ons daarin de balans te bewaren.

8. Curriculum Vitae

Erna Hooghiemstra (1961) studeerde Sociale Geografie aan de Universiteit van Amsterdam. Na haar studie verrichtte zij korte tijd contractonderzoek op dezelfde faculteit. Zij is daarna ruim elf jaar als onderzoeker verbonden geweest aan het Sociaal en Cultureel Planbureau. Daar heeft zij zich gespecialiseerd in emancipatie-, integratie- en jeugd- en gezinsvraagstukken. In 2003 promoveerde zij op het proefschrift 'Trouwen over de grens: achtergrond van partnerkeuzeprocessen van Turken en Marokkanen in Nederland'. Van 2003 tot 2007 was zij directeur van de Nederlandse Gezinsraad. Zij heeft vervolgens korte tijd een senior-onderzoekersfunctie bij het onderzoeks- en adviesbureau IVA gecombineerd met het lectoraat Jeugd en Gezin bij Fontys Hogescholen. Sinds 2008 is zij directeur van het PON, het kennisinstituut op sociaal en cultureel gebied te Tilburg. In november 2011 startte zij als lector Jeugd, Gezin & Samenleving bij Avans Hogeschool.

Lisbeth Verharen (1966) studeerde Maatschappelijk Werk aan de Hogeschool Eindhoven en Algemene Sociale Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Zij werkte geruime tijd in het Algemeen Maatschappelijk Werk bij de NIM in Nijmegen. Vanuit die functie begeleidde zij individuen en gezinnen, gaf trainingen sociale vaardigheden en opvoedingsvaardigheden en werkte als schoolmaatschappelijk werkster. In 1997 maakte zij de overstap naar het onderwijs en begon als docent theorie en methoden maatschappelijk werk en dienstverlening bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN). Zij combineerde het onderwijs met het doen van praktijkgericht onderzoek, als kenniskringlid van het lectoraat Acute Intensieve Zorg. Als hoofddocent en curriculumcoördinator hield zij zich bezig met onderwijsvernieuwing en het aansluiten op actuele ontwikkelingen in de beroepspraktijk.

In 2010 promoveerde zij op een onderzoek naar psychosociale hulpverlening voor naasten van traumapatiënten aan de Universiteit voor Humanistiek. Een jaar later begon zij als associate lector Acute Intensieve Zorg bij de HAN, waar zij de opdracht heeft kennis over de psychosociale aspecten van die zorg verder te ontwikkelen, te verdiepen en uit te dragen. Zij richt zich daarbij in het bijzonder op familiegerichte zorg. In november 2011 startte zij als lector Jeugd, Gezin & Samenleving bij Avans Hogeschool. In beide functies gaat haar interesse uit naar de rol van professionals in het werken met de sociale omgeving: bij de HAN de sociale omgeving van patiënten en bij Avans de sociale omgeving van gezinnen.

